«ЖЕКЕ ҚАУІПСІЗДІК» ТАҚЫРЫБЫНДАҒЫ САБАҚТАР

10-СЫНЫП

№ 1 САБАҚ. «ЖЕДЕЛ ҚЫЗМЕТ ТЕЛЕФОН НӨМІРЛЕРІ»

Сабақтың мақсаты: оқушыларды шұғыл қызмет желілеріне дұрыс және тиімді қоңырау шалуға үйрету және жылдам әрекет ету үшін оларға қажетті ақпаратты беру.

Негізгі міндеттері:

1. Оқушыларды «Жедел қызмет» туралы түсінікпен және желілерімен таныстыру.
2. Қандай оқиғаларда жедел қызметке жүгіну қажеттігін түсіндіру.
3. Жедел қызмет операторына ақпаратты нақты және дұрыс хабарлауды оқушыларға үйрету .

Сабақтың барысы

1. Кіріспе

Жедел қызмет телефон нөмірлері туралы ақпарат ұсыну.

112 – төтенше жағдайлар департаментінің Бірыңғай кезекші-диспетчерлік қызметінің телефон нөмірі. 112 телефон нөмірі бойынша тәулік бойы төтенше жағдайдың қаупі немесе туындауы не шұғыл көмекті қажет ететін өзге де жағдайлар туралы хабарлама қабылдайтын болады. Егер сіз өмірге, денсаулыққа, мүлікке, қоршаған ортаға нақты қауіп төнгенде немесе аталған қауіп-қатерлердің туындауының нақты себебі болғанда шұғыл көмекке мұқтаж болсаңыз ғана осы нөмір бойынша қоңырау шалу қажет.

Қазақстанда 112 нөмірінен басқа барлық шұғыл қызметтердің нөмірлері бар: өрт сөндіру қызметі – 101, полиция – 102, жедел медициналық көмек – 103, авариялық газ қызметі – 104.

«Есте сақта!»

Өрт күзеті	***101***
Полиция	***102***
Жедел жәрдем	***103***
Төтенше газ қызметі	***104, 112***
Бірыңғай құтқару қызметі	***112***
«111 жедел қызметі» байланыс орталығы балалар мен ересектер өздеріне көмек қажет екендігі туралы, тұрмыстық зорлық-зомбылық, балалардың құқықтарының бұзылуы туралы, баланың көшеде, үйде, көлікте жалғыз қалғаны туралы, өміріне және денсаулығына қауіп төнгенде хабарласу үшін ашылған. *- «111» нөмірі – 24/7 байланыста* *- «111» нөмірі – құпиялылықты сақтайды* *- «111» нөмірі – тәулік бойы ІІД және өңірлердің жедел топтарымен байланыста.*	***111***

2. Негізгі бөлім (6 минутқа дейін)

Біз, өкінішке қарай, қайғы-қасірет болатын әлемде өмір сүріп жатырмыз: өрт, ауру, адам бақытсыздығы. Әркім өмірінде төтенше жағдайдың куәгері болған шығар. Әрбір қалыпты адамның табиғи тілегі –

зардап шеккендерге көмектесу. Мұны қалай дұрыс жасау керек және зиян келтірмеу керек?

Адамдарға жедел көмек көрсететін, қиындықтарға көмектесетін құтқару қызметтері бар.

Жағдайларды талдау:

1-жағдай

- Егер адамдар отқа ұқыпсыз қараса немесе сымдарда тұйықталу болса, не болады?

- Бұл жағдайда қайда қоңырау шалу керек?

Мұндай жағдайда дереу өрт сөндіру бөліміне 01 немесе 112 телефонына қоңырау шалу керек.

Сіз телефонмен анық, тыныш және асықпай сөйлесуіңіз керек: қоңырау кезінде өрт сөндіру тобы дабыл бойынша көтеріліп, кетіп қалады, ал барлық қосымша ақпарат оған радио арқылы беріледі.

Төтенше жағдайға қоңырау шалған кезде сізге хабарлама керек:

1. Мекенжай. Қоңырау шалғанда алдымен мекенжайды айту керек: байланыс үзілсе де, құтқарушылар қайда бару керектігін біледі.

2. Нысаны – бұл қайда болды: аулада, пәтерде, жертөледе, қоймада және т. б.

3. Не болды – нақты хабарлау керек: теледидар, жиһаз жанып тұр; газдың иісі сезіледі.

Егер диспетчер сұраса, сіз үйдің, кіреберістің, пәтердің нөмірін, кіреберіске кіру кодын және т.б. нақтылауыңыз керек.

2-жағдай

Егер сіздің өміріңізге қауіп төніп тұрса, біреу үйге кіріп, есікті қағып, көшеде тұрып, қалада адасып қалса немесе сізден жеке затты алып кетсе.

- Көмек алу үшін кімге жүгіну керек?

Мұндай жағдайда 102 немесе 112 нөміріне қоңырау шалу керек. Полицияға қоңырау шалу кезінде сіз өзіңізді таныстырып, болған жағдайды түсіндіруіңіз керек.

3-жағдай

Егер сіз кенеттен әткеншектен құлап, қатты жарақат алсаңыз, үйде бірдеңе жеп, ішіңіз ауырса, досыңыз қиындыққа тап болса...

- Мұндай жағдайда қайда қоңырау шалу керек?

Жедел медициналық көмек сізге көмектеседі. Сізге 103 немесе 112 нөміріне қоңырау шалу керек.

- Операторға не хабарлайсыз?

Операторға аты-жөніңізді айтып, қанша жаста екеніңізді, мекенжайыңызды міндетті түрде хабарлауыңыз керек. Жағдайды, не болғанын және кіммен болғанын сипаттау керек. Оператор сізге дәрігерді жібереді және жедел жәрдем жоқ кезде не істеу керектігін айтады. Дәрігерлер сізге міндетті түрде көмек көрсетіп, емдейді.

Жедел қызметтердің бірыңғай телефоны бар, оған қоңырау шалу арқылы сіз кез келген жағдайда көмек сұрай аласыз. Бұл телефон – 112. Төтенше жағдайларда ең бастысы – тыныштықты сақтау және операторға сізге не болғанын түсіндіре білу.

Ешқашан қиындыққа тап болмас үшін қауіпсіздік ережелерін есте сақтау және білу қажет.

Есте сақта!

1. Егер сізде немесе көршілеріңізде өрт болса, 101-ге қоңырау шалыңыз.

2. Егер сізді ренжіткен болса, тоналған болсаңыз немесе қатты қорықсаңыз, онда 102-ге қоңырау шалыңыз.

3. Егер сіз немесе жақын адамыңыз ауырып қалса, 103-ке қоңырау шалыңыз.

4. Кез келген ойламаған қиын жағдай болып қалғанда 112-ге қоңырау шалыңыз.

Рольдік ойынды ұйымдастыру. Оқушыларды жұпқа бөліңіз. Бір оқушы қоңырау шалушы, екіншісі оператор ролін атқарады. Әртүрлі жағдайлары бар карталарды таратыңыз (өрт, террористік қауіп және т.б.).

3.Қорытынды. Педагог жедел жәрдем нөмірлері бар карталарды таратады.

Пайдалы сілтемелер:

https://youtu.be/d_23wEdBeoA?si=mQEc9TJ2ivUtVspG

https://orken-instituty.kz/kz/telefony-goryachih-linijhttps://egov.kz/cms/kk/articles/emergency_situations/emergency_number_112

Қосымша

Жедел қызмет телефондарына хабарласу бойынша жадынама

Барлық жағдайларды ескере отырып, белгілі бір шұғыл қызметке тікелей қоңырау шалу дұрыс болуы мүмкін. Бұл ретте кез келген телефоннан (ұялы, стационар, таксофоннан) шұғыл қызмет нөміріне қоңырау шалу тегін.

112 нөмірі бойынша көмекке жүгінген кезде нақты және анық хабарлау қажет:

- шақыру себебі;
- оқиғаның нақты мекенжайы;
- аты-жөнін атап;
- мүмкіндігінше, диспетчердің барлық сұрақтарына тыныш және түсінікті жауап беру.

Телефонды бірінші ажыратпаңыз, диспетчер сөйлесуді аяқтағанын күту керек. Есіңізде болсын, ол сұрайтын ақпарат өте маңызды. Егер сіз қойылған сұрақтардың сипатын түсінбесеңіз, бұл уақытта диспетчер шұғыл көмек көрсету қажеттілігін және кең ауқымды көмек көрсету үшін түрлі шұғыл қызметтерді шақыру қажеттілігін бағалайтындықтан шыдамдылық пен төзімділік танытыңыз.

Сөйлесуді аяқтаған соң, егер қажет болмаса, қоңырау шалған телефон нөмірін алмауға тырысыңыз. Диспетчер сізге қосымша ақпарат алу үшін немесе сізге қосымша кеңес беру үшін хабарласуы мүмкін.

Оқиға болған жердегі жағдай өзгерген жағдайда (жақсарды немесе нашарланды) 112 нөміріне қоңырау шалыңыз және бұл туралы хабарлаңыз. Мүмкіндігінше құтқарушыларды күтіп алыңыз және оқиға орнына жақын жолды көрсетіңіз.

ҚР «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Кодексінің 438-бабында шұғыл қызметтерді жалған шақыру үшін жауапкершілік көзделген және жеке тұлғаларға 30 АЕК-ке дейін айыппұл салуға әкеп соғады. Авариялярды, өрттерді, дүлей зілзалалардың салдарын жою кезеңінде бір жыл ішінде қайталап шақыру немесе шақыру – 60 АЕК-ке дейін. Кәмелетке толмағандар жасаған мұндай әрекеттер ата-аналарға немесе оларды алмастыратын тұлғаларға 15 АЕК көлемінде айыппұл салуға әкеп соғады. «Терроризм актісі туралы көрінеу жалған хабарлау» үшін жаза «ҚР Қылмыстық кодексінің» 273-бабымен қарастырылған және 6 жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға әкеп соғады.

№ 2 САБАҚ. «ҚАЗАҚСТАНДА КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУ»

Сабақтың мақсаты: оқушылардың өз құқықтары мен міндеттері туралы түсініктерін тереңдету.

Негізгі міндеттері:

1. Оқушыларды өз құқықтары мен міндеттері туралы заңнамамен таныстыру.
2. Әр оқушының құқығы мен міндеттері бұзылған жағдайда жедел қызметтер мен қолдау орталықтарына жүгіну қажеттігін түсіндіру.
3. Өз құқықтарын мен міндеттерін білу және оларды қорғауды оқушыларға үйрету.

Материалдар мен ресурстар:

Жедел қызметтер мен қолдау орталықтарының нөмірлері бар үлестірме материал.

Сабақтың барысы

1. Кіріспе

Бала құқықтары туралы құжаттармен таныстыру.

Бала құқықтары туралы конвенция – адамзат баласының туған кезінен 18 жасқа толғанға дейінгі құқықтары мен бостандықтарын бекітетін халықаралық құқықтық акт. Бала құқығы туралы Конвенцияда балалардың кім екендігі түсіндіріледі, сондай-ақ олардың барлық құқықтары мен үкіметтің міндеттемелері тізіліп көрсетіледі. Барлық құқықтар өзара байланысты, олардың бәрі бірдей маңызды және оларды балалардан бөлек қарастыру мүмкін емес.

Бала құқығын қорғау Конвенциясы – 1989 жылы 20 қарашада қабылданды. Конвенцияның 54 бабында өктемдік көрсетуден қорғау, отбасы өмірінің тыныштығын сақтау, пікірін еркін білдіру көрсетілген. Қазақстан осы заңнамаға сәйкес 2002 жылы 8 тамызда «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» заңы қабылдады.

2. **Негізгі бөлім** (6 минутқа дейін)

Қазақстан осы заңнамаға сәйкес 2002 жылғы 8 тамызда «Қазақстан Республикасындағы Бала құқықтары туралы» заңды қабылдады.

Балалардың құқықтарын қорғау туралы ереже:

- өмір сүру құқығы, аты-жөні, азаматтығы және т.б.;
- әл-ауқатты отбасылық өмір құқығы;
- баланың жеке басының еркін дамуын қамтамасыз ететін құқық;
- денсаулық сақтау құқығы;
- білім беру және мәдени даму құқығы;
- төтенше жағдайларда баланы қорғау құқығы.

Әңгіме

Баланың құқығын бұзу деп нені айтуға болады?

Кәмелетке толмағандардың құқықтары бұзылған жағдайда қайда жүгінуге болады?

«Құқық» ойыны

Оқушылар тақырып бойынша ситуациялық оқиғаны қағазға түсіріп, бір-біріне лақтырады. Келесі оқушы жазбаша хатты оқып, жағдайдан шығудың жолын

ұсынады. Мысалы: «Мен спортпен шұғылданғым келеді, бірақ ата-анам университетке түсуге дайындалу керек деп мүмкіндік бермейді. Мен не істеуім керек?»

3. **Қорытынды**

«Анонимді жазу» жаттығуы. Оқушылар өздерінің немесе айналасындағылардың құқықтары бұзылды деп санайтын оқиға туралы хат жазады.

Пайдалы сілтеме: https://youtu.be/JIwsVsEjArI?si=mnyX6siV55UTkvvt

№ 3 САБАҚ. «ТАБЫСТЫҢ КҮМӘНДІ ТҮРЛЕРІ. ҚАЛАЙ АЛАЯҚТАРДЫҢ ТҰЗАҒЫНА ТҮСПЕУГЕ БОЛАДЫ?»

Сабақтың мақсаты: жас жеткіншектерге күмәнді табыс көздері туралы түсінік беру.

Негізгі міндеттері:

1. Оқушыларды күмәнді оңай табыс жайында ақпараттандыру.
2. Алаяқтардың басты белгілері туралы түсінік қалыптастыру.
3. Жауапкершілік арқалау.

Материалдар мен ресурстар:

Тақырыпқа байланысты бейнематериалдар мен ақпарат, ватмандар, «Өзіңізді алаяқтардан қалай қорғауға болады?» жадынамасын жасауға арналған маркерлер.

Сабақтың барысы

1. Кіріспе

Күмәнді табыстардың түрлері туралы қысқаша баяндайды. Қосымша қаражат табуға шақыратын алаяқтардың басты белгілері мен таныстырады (1-қосымша).

2. **Негізгі бөлім** (6 минутқа дейін)

1. Әңгіме: жақында қандай жаңа алаяқтық тәсілдері пайда болды? Айтыңызшы, сіз бұл туралы не білесіз?

2. Топтарда жұмыс істеу. «Өзіңізді алаяқтардан қалай қорғауға болады?»

Жыл сайын алаяқтар ақшаны алып тастаудың барған сайын күрделі схемаларын ойлап табады. Телефондар, компьютерлер және электрондық мұрағаттар сіз туралы көп нәрсені білуге мүмкіндік береді. Өзіңізді алдауға жол бермеңіз.

Егер сізге қоңырау шалса немесе сіз туралы бірдеңе білетін бейтаныс адамдар келсе, БҰЛ АЛАЯҚТАР БОЛУЫ МҮМКІН. СІЗ ЕСКЕРУ КЕРЕК ЖАҒДАЙЛАР:

1. Егер сіз күтпеген жеңіс туралы SMS хабарлама алсаңыз, ойланыңыз! Нағыз ұтыс ойыны сіздің тарапыңыздан ақшалай төлемдерді білдірмеуі керек! Ақшаңызбен бөлісуге асықпаңыз!

2. Сізге бейтаныс нөмірден қоңырау келіп, жақындарыңыз қиыншылыққа тап болды деп мазасыз дауыспен хабарлайды. Мәселені шешу үшін сізге үлкен ақша қажет. Алаяқтар осы схема бойынша жұмыс істейді! Ақпаратты тексеру үшін туыстарыңызға қоңырау шалыңыз.

3. Емханадан хабарласып, сіз немесе сіздің туыстарыңыздың қауіпті ауруға шалдыққаны туралы хабарлайды. Алаяқтардың «қойылымының» күрделілігіне қарамастан (сіздің медициналық тарихыңыз, туысыңыздың аты-жөні, учаскелік дәрігердің тегі туралы айтуы мүмкін) бұл алаяқтық! Нағыз дәрігер телефон арқылы мұндай «жаңалықтарды» ешқашан жарияламайды! Ерте ме, кеш пе, алаяқтар тек қымбат дәрі немесе хирургия көмектесе алады дейді. СЕНБЕҢІЗ! БҰЛ АЛДАУ!

4. Сіздің телефоныңызға белгісіз нөмірлерден қоңыраулар немесе хабарламалар келіп түседі, олар балаларға көмектесу немесе ұтып алған жүлдені алу үшін шотқа ақша салуды сұрайды. БҰЛ ӨТІРІК!

5. Сізге әлеуметтік қызмет қызметкерлері келді. Алдыңғы есікті ашпас бұрын оларды жіберген ұйымға қоңырау шалыңыз. Алаяқтар қобалжыса, ал

нағыз жұмысшылар түсініспікпен қарайды. Ешқашан ақша, құндылықтар мен құжаттарды бермеңіз.

Сізге бейтаныс адамдар келіп, дәрі-дәрмектерді, қоспаларды немесе басқа заттарды сатып алуды ұсынады. Біліңіз! Нағыз дәрі-дәрмектер мен тағамдық қоспалар (диеталық қоспалар) сатылмайды. Оларды тек мамандандырылған дәріханалардан сатып алуға болады. Оларды қолданар алдында дәрігермен кеңесу керек.

Мұндай қоңыраулар, СМС-хабарламалар және бейтаныс адамдардың ұсыныстары түскен кезде:

- Сабырлы болыңыз.
- Құқық қорғау органдарына дереу хабарлаңыз.
- Ақпаратты тексеру үшін туыстарыңызға хабарласыңыз.

Егер сіз немесе сіздің жақындарыңыз алаяқтардың құрбаны болса немесе сізге қарсы әрекет жоспарланған деп күдіктенсеңіз, дереу полицияға хабарласыңыз!

Қорытынды. Сабақты қорытындылау. Жадынамалар мен нұсқаулар беру.

Пайдалы сілтемелер:
https://youtu.be/t68mPSKGb2A?si=9GUGpTyP3xA_TLnk
https://youtu.be/jV2wZHGjA18

Алаяқтардың басты белгілері

• Әдетте қаскүнемдер банктерден бір не бірнеше шот ашуды өтінеді, оларға алаяқтар белсенді түрде ақша аударады. Әрі қарай осындай әрекеттің құрбаны болған адамға шоттардан барлық қаражатты шығарып алып, оны бір ортақ шотқа аудару, ал өзіне сол ақшадан біраз пайыз, мысалы 100-150 мың теңге алып қалу туралы нұсқау беріледі.

• Есірткі жасырып, оңай олжаға кенелесің, яғни нұсқаулық бойынша есірткіні жасырып, суретке түсіріп жіберу қажет. Интернет жүйесі арқылы келген сілтеме бойынша өткен кезде мекенжай жолына, яғни, доменнің дұрыстығына, акция жүргізетін ұйымның не компанияның ресми атауындағы артық символдарға назар аудару керек.

• Әлеуметтік желілердегі өз профиліңіздің дербестігін баптауларда байланыс деректерін (қызметтік және жеке телефон нөмірі) көпшілікке қолжетімді етпеген дұрыс. Мобильдік нөмірді (бизнес-аккаунт) көрсету қажет болған жағдайда, жеке және жұмыс нөмірлерін бөлу қажет, яғни, жеке нөмірді туыстармен және жақындармен байланысу үшін ғана пайдаланған дұрыс.

• Есептік деректеріңізді үнемі тексеріп, көп факторлы аутентификация пайдаланылатын сенімді парольдерді қолданыңыз. Браузерде, операциялық жүйеде және мобильдік құрылғыларда пайда болатын түрлі терезелер мен хабарламалардан абай болыңыздар.

• Банк картаңыздың деректерін сақтап, картаның сыртқы жағындағы 3 санды CVV/CVC-кодын ешкімге айтпаңыз. Сондай-ақ банктен келіп түсетін SMS-кодты ешбір жағдайда бейтаныс жандарға хабарламаңыз.

• Интернетке қол жеткізудің ашық қоғамдық Wi-Fi нүктелеріне сенбеңіз, сонымен қатар өз аутентификациялық деректеріңізді қорғалмаған сымсыз желілер арқылы енгізбеуге тырысыңыз.

№ 4 САБАҚ. «КИБЕРБУЛЛИНГ ЖӘНЕ КИБЕРГРУМИНГ»

Сабақтың мақсаты: оқушыларды кибербуллинг және кибергруминг туралы хабардар ету

Негізгі міндеттер:

1. Кибербуллинг және кибергруминг туралы ақпарат беріңіз.
2. Оқушыларды жеке қауіпсіздікті сақтауға үйрету.

Материалдар мен ресурстар:

Кибербуллинг пен кибергрумингінің алдын алу бойынша кеңестер.

Сабақтың құрылымы:

1. Кіріспе

2. Негізгі бөлім

Педагог кибербуллинг және кибергруминг туралы қысқаша ақпарат береді.

Кибербуллинг – цифрлық кеңістіктегі зорлық-зомбылықтың көрінісі. Мұндай қорлау әлеуметтік желілерде, мессенджерлерде, форумдар мен чаттарда, ойын платформаларында болуы мүмкін. Сандық қорлаудың міндеті – қуғын-сүргінге ұшырағандарды қорқыту, ашуландыру немесе қорлау.

Кибергруминг – интернеттегі балаларға қатысты жыныстық зорлық-зомбылықтың бір түрі. Ересек адам сенімге бой алдырады, содан кейін баланы интимдік фотосуреттер мен бейнелер жіберуге мәжбүр етеді. Алайда, қылмыскер интимдік материалдарды алумен шектеліп қана қоймай, жәбірленушіні материалдық немесе физикалық пайда үшін бопсалап, жеке кездесулерді талап етуі мүмкін.

Интернеттегі құдалау адамға қалай әсер етеді?

Психологиялық салдары: адам өзін жайсыз сезінеді, өзін кінәлайды және ашуланады.

Эмоционалды салдары: адам өзінің хоббиінен ұяла бастайды немесе оларға деген қызығушылығын жоғалтады.

Физиологиялық салдары: шаршау (ұйқының бұзылуы) немесе іштің ауыруы, бас ауруы және т.б.

Кибербуллинг пен кибергрумингінің алдын алу кеңестерін жаттап, есте сақтау.

Өзіңізге пайдалы деп санайтын кеңестерді жазыңыз.

Бұл тізімге не қосар едіңіз?

3. Қорытынды: педагог айтылған пікірлерді қорытындылайды.

Пайдалы сілтемелер:

https://youtu.be/T1uPlZeHCGE?si=jMirGbK0tkmRDnhw
https://youtu.be/X_Zqhc3u_sQ?si=P6BPkEt-swfEaL5N
https://youtu.be/ftdqVKf_VqQ?t=3

Балаларға арналған кеңестер

Желіде болған кезде сыпайы және мейірімді болыңыз. Өз құрдастарыңызға жағымды хабарламалар, күлімсіреу немесе бестік жіберу арқылы қолдау көрсетіңіз**.** Параметрлеріңізді және парольдеріңізді тексеріңіз: сіздің пароліңіз 12345 пе? Сіз мұны досыңызбен бөлістіңіз бе? Желіде не орналастырғаныңызды кім көре алады? Құпиялылық параметрлерін соңғы рет қашан қарадыңыз**.** Бұл туралы сөйлесіңіз. Егер сіз өзіңізді қорлап жатқанды сезінсеңіз, сіз кибербуллингінің құрбаны екеніңізді сезсеңіз, сенімді адамыңызға хабарласыңыз.

Қолдау көрсету. Егер біреудің қорлық көргенін көрдім деп ойласаңыз, ол туралы үндемей қалмаңыз. Сол адамға хабарласып, қолдауыңызды көрсетіңіз. Сіздің сөздеріңіз өзгерте алады**.**

Егер сіздің біреуге деген мінез-құлқыңыз бұзақылық санатына жатады деп ойласаңыз, өзгертулер енгізе аласыз. Бұзақылықты тоқтатыңыз. Тоқтатып, біреуден қолдау сұраңыз.

Достардың өтінішін қабылдамас бұрын, олардың профилін қарап, олардың кім екенін анықтауға тырысу керек. Есіңізде болсын, кейде адамдар өздерін жоқ адам етіп көрсетеді және олардың шындықты айтып жатқанын білу қиын.

Сіздердің ортақ достарыңыз бар ма? Сіз бір қаладансыз ба? Достардың кездейсоқ өтініштерін қабылдау қажет деп санамаңыз. Сізге зиянсыз әзіл болып көрінгенімен басқаларды қатты ренжітуі мүмкін. «Жіберу» батырмасын басар алдында екі рет ойланыңыз, әсіресе егер сіз ренжісеңіз немесе ашулансаңыз. Сіз хабарламаны, фотосуретті немесе бейнені бөліскеннен кейін, оған не болатынын бақылау қиын. Бұл әрекетті қайтару мүмкін емес.

Сіз де басқалар сияқты жеке өмірге құқығыңыз бар екенін ұмытпаңыз. Сіз басқалардың есептік жазбаларына кіре алмайсыз немесе олардың телефондарын олардың рұқсатынсыз пайдалана алмайсыз.

№ 5 САБАҚ. «КӨЛІКТЕГІ ҚАУІПСІЗ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ:АВТОМОБИЛЬ, АВТОБУС, ПОЙЫЗ, ҰШАҚ»

Сабақтың мақсаты: оқушыларға қоғамдық орындарда өзін-өзі ұстау және қауіпсіз мінез-құлық танытуға нұсқаулық беру.

Негізгі міндеттері:

1 Қоғамдық көліктегі әдептіліктің маңыздылығын түсіндіру.

2 Қоғамдық көліктегі қауіпсіз мінез-құлық ережелерімен таныстыру.

Материалдар мен ресурстар:

Сынып сағаты тақырыбындағы презентация, бейнематериалдар, ватмандар, маркерлер.

Сабақтың барысы

1. Кіріспе

Педагог қоғамдық көліктегі сыпайылық пен этикеттің маңыздылығын түсіндіреді. Әдеп – қоғамдағы адамдардың мінез-құлқына қойылатын этикалық талаптар. Олай дейтініміз, адамның сөйлеу мәнері, іс-қимылы, жүріс-тұрысы, өзін ұстай білуі оның мәдениетті, әдепті екендігін байқатады. Адамның бойынан әдептілік қасиет көрініп тұрса, ол парасатты, адамгершілігі мол екендігін көрсетеді. Қоғамдық көлікке кіргенде мүгедектерді, кіші жастағы балаларды, ер адамдар, әйелдерді алдымен өткізеді. Егер бір есіктен кіріп шығатын болса, әуелі адамдардың шығуына мүмкіндік береді. Қоғамдық көлікте қатты сөйлеудің, тамақ жеудің ыңғайы жоқ. Түшкіргенде және жөтелгенде қол орамалды пайдаланып, ауызыңызды жауып отырыңыз. Көршінің оқып отырған газетіне, журналына, ұялы телефонына үңілу, жолаушыларға қадала қарау әдепсіздік. Қатты күлу де орынсыз.

Әдеп – жақсы тәрбие, жақсы көркем мінез, ұяттылық, нәзіктік, сыпайылық деген сияқты мағыналарға келеді. Мысалы тәрбиелі бала, әдепті бала дегенді білдіреді. Көліктегі қауіпсіз мінез-құлық ережелерімен таныстырады (қосымша).

2. Негізгі бөлім (6 минутқа дейін)

«Қоғамдық көліктегі мінез-құлық ережелері» постерлерін талқылау

Қауіпсіздік ережелері

Көліктің барлық түріне арналған жалпы ережелер қысымды, дәліздерде адамдардың жиналуын, қозғалыс кезінде жарақаттануды болдырмауға бағытталған. Сондықтан жолаушылардан сұралады:

- бірден салонның ортасына қарай өту;
- кірер немесе шығар алдында көліктің толық тоқтауын күтіңіз;
- тұтқаны ұстаңыз.
- жеке ережелер көлік құралының ерекшелігімен байланысты. Мысалы, метрода эскалатордың баспалдақтарында отыруға болмайды, киімнің етегі, шеті баспалдақтардың арасына түсуі мүмкін.
- Бізге этикет болып көрінетін кейбір ережелер қауіпсіздікке тікелей қатысты. Мысалы, балалар, жүкті әйелдер мен қарт адамдардың жасына немесе жағдайына қарай құрмет көрсету үшін ғана емес, қауіпсіздік үшін жол, орын беру керек.
- Шындығында, олар рельске құлаған немесе соғылған кезде ауыр жарақат, сынықтар немесе сілкіністер алуы мүмкін, бұл олар үшін орташа жолаушыға қарағанда қауіпті. Мүмкін сіз бес жасар баланың күші бар деп ойлайтын шығарсыз, бірақ оның қимыл үйлестіруі жетілмеген және көлік кенет тежелген кезде олар аяғына тұра алмайды.
- Рюкзактары бар жолаушыларды тексеру ешкімге ұнамайды, бірақ қауіпсіздік талаптары осындай. Жолаушылар таңдамалы түрде тексеріледі және бұл әдетте ашу мен түсінбеушілікке себеп болады. Тап сіз қандай да бір себептермен күдікті болып көрінетіндей күй кешіп, ашуланасыз.

3. Қорытынды. Педагог көліктегі қауіпсіз мінез-құлық ұстанудың маңыздылығы жайында ой-талқы өткізіп, қорытынды жасайды.

Пайдалы сілтемелер:

https://youtu.be/w4SCl3iwvvY?si=tCB9aB5jpcT15kPG
https://www.youtube.com/watch?v=05u-TQyZjfE

Көліктегі қауіпсіз мінез-құлық ережелері

Кез келген көлікпен саяхаттау кезінде қалған жолаушыларға қатысты сыпайылықты сақтау және келесі ережелерді сақтау қажет:

Кірген кезде басқа жолаушыларға тиіп кетпеу, оларды ластамау үшін сөмкелерді, рюкзактарды қолға алып ұстау керек.

Автобус ішінде киімдегі қар, жаңбыр тамшыларын сілкілемеу керек.

Кез келген көлікке отырғызу кезіндегі жалпы қабылданған мінез-құлық ережелеріне сәйкес, карттар, жүкті әйелдер, мүгедектер әрқашан бірінші болып орын беріледі. Қоғамдық көліктен шыққан кезде де солай істеу керек.

Шығуға алдын ала дайындалу керек (әсіресе жолаушылар көп болса). Алда тұрған адамдардан: «Сіз аялдамадан түсесіз бе?». Кешірім сұрай отырып, өтуге рұқсат сұраңыз, итермей жол сұраңыз.

Салонда қарт адамдарға, кішкентай балалары бар, ауыр сөмкелері бар әйелдерге, мүгедектерге орын беру керек.

Автобустың, троллейбустың, трамвайдың салонында қатты сөйлемей, терезеден шықпай, жолаушыларға шығу кезінде, кіре берісте кедергі жасамау керек.

Жол жүру ақысын төлеп, қажет болған жағдайда бақылаушыға, кондукторға талон немесе билетті көрсету керек, сапардан кейін билет қоқыс жәшігіне тасталады;

Егер сіз жол жүру құжатын қолдансаңыз, онда оны кондуктордың уақыт алмау және оны іздеу кезінде басқа жолаушыларға қолайсыздық туғызбау үшін оны отырғызу кезінде дайын ұстау керек;

Егер лық толы салонда ұстайтын жер ыңғайсыз болып, ал қолыңызда гүл немесе торт болса, жолаушылардан заттарыңызды ұстай тұруды сұраңыз, одан ұялудың қажеті жоқ.

№ 6 САБАҚ. «ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ АДАМНАН АСЫП ТҮСЕ АЛА МА, ОДАН ҚОРҚУ КЕРЕК ПЕ?»

Сабақтың мақсаты: заманауи жасанды интеллект технологияларының мүмкіншіліктерін талқылау.

Негізгі міндеттері:

1. Оқушыларды жасанды интеллект мүмкіншіліктері туралы ақпараттандыру.
2. Жасанды интеллект мүмкіншіліктерінің тиімді және тиімсіз жақтарын талдау.

Сабақтың барысы

1. **Кіріспе**

Жасанды интеллект жүйелерінің қолдану салалары: робототехника, сараптамалық жүйелер, есептерді әмбебап шешушіні жасау, бір тілден екінші тілге аудару, мәтінді рефераттау, пайдаланушыны компьютермен ыңғайлы диалогін қамтамасыз ететін интеллектуалды интерфейсті жасау.

2. **Негізгі бөлім** (6 минутқа дейін)

Оң әсері:

- мәліметтерге негізделген тиімді шешімдер;
- субъективтіліктің аздығы;
- ескірген бюрократиялық құрылымды жаңаша ұйымдастыру;
- жаңа және инновациялық жұмыс орындары;
- энергия тасымалдаушыларға тәуелді болмау;
- медицина ғылымында жетістікке жету, дерттерді түбегейлі жою.

Теріс әсері:

- есеп беруге міндеттілік (жауап беруші, заң аспектілері, фидуциарлық құқықтар);
- жұмыс орындарын жоғалту;
- хакерлік / киберқылмыс;
- қалыптасқан түсініктің шектен шығуы;
- теңсіздің деңгейінің жоғарылауы;
- адамзатқа экзистенционалды қауіптің төнуі.

«Жасанды интеллект технологиялары мүмкіншіліктерінің тиімді және тиімсіз жақтары» тақырыбында пікір алмасу.

Жасанды интеллектінің тиімді жақтары	Жасанды интеллектінің тиімсіз жақтары
Мысалы: жұмысымыз жеңілдейді	Алаяқтарға тиімді

3. **Қорытынды:** «Болашақта сіз үшін қажетті жасанды интеллект» тақырыбында оқушылар қысқаша пікірлерін білдіреді.

Пайдалы сілтемелер:

https://youtu.be/CcK46GIfnkY

https://youtu.be/A9dA194KXaY

№ 7 САБАҚ. «ЖАЛҒАН АҚПАРАТТЫ, ОНЫҢ ІШІНДЕ ЖЕЛІДЕ ТАРАТУ ЖАУАПКЕРШІЛІГІ»

Сабақтың мақсаты: жалған ақпаратты, оның ішінде желіде таратқаны үшін жауапкершілік туралы ақпарат беру.

Негізгі міндеттері:

1. «Жалған ақпарат дегеніміз не?!» деген сұраққа жауап алу
2. Жалған ақпаратты, оның ішінде желіде таратқаны үшін жүктелетін жауапкершілік туралы түсіндіру.

Материалдар мен ресурстар:

Бейнематериалдар, жадынама, ситуациялық оқиғалар ұсынылған карточкалар.

Сабақтың құрылымы

1. Кіріспе

2. Негізгі бөлім

Тарату – мәліметтерді бір немесе бірнеше адамға ауызша, жазбаша немесе өзге де нысанда кез келген тәсілмен хабарлау, жария ету. Атап айтқанда, ақпараттық-телекоммуникациялық желілерді, оның ішінде интернет желісін пайдалана отырып, материалдарды беру немесе ақпаратты орналастыру.

Жалған ақпарат (false information) – объектінің сипаттамалары мен белгілері дұрыс емес әрі қате бейнеленген ақпарат немесе нақтылық жоқ объекті туралы ақпарат.

Жалған ақпарат тарату үшін түрлі байланыс құралдары, баспасөз, радиохабарлар, теледидар және т.б. қолданылады. Жалған ақпарат тарату ашық қыр көрсету, ұқсаттыру (елестету), жасыру әрекеттерімен кешенді жүргізіледі.

Қазақстанда жалған ақпарат таратқандарға 20 АЕК сомасындағы айыппұл төлеуден бастап, 7 жылға бас бостандығынан айыруға дейінгі жаза көзделген.

Қылмыстық кодекстің бірнеше баптарына сәйкес жалған ақпарат таратушылар жазаланады:

174-бап. Әлеуметтік, ұлттық, тайпалық, нәсілдік, рулық немесе діни келіспеушіліктерді қоздыру.

Қоғамдық немесе бұқаралық ақпарат құралдарын немесе телекоммуникация желілерін пайдалана отырып, әлеуметтік, ұлттық, тайпалық, нәсілдік, таптық немесе діни араздықты тұтату кезінде: екі жылдан жеті жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеу не сол мерзімге бас бостандығынан айыру түріндегі жаза қолданылады.

273-бап. Терроризм актісі туралы қасақана жалған хабар тарату үшін 5000 АЕК мөлшерінде айыппұл; немесе түзеу жұмыстарына, немесе бес жылға дейінгі мерзімде бас бостандығын айыру түріндегі жаза қолданылады.

274-бап. Қасақана жалған ақпаратты тарату. Қоғамдық тәртіпті бұзуға, азаматтардың немесе ұйымдардың құқықтары мен заңды мүдделеріне не қоғамның немесе мемлекеттің заңмен қорғалатын мүдделеріне елеулі зиян келтіруге қауіп төндіретін қасақана жалған ақпарат таратқаны үшін.

Топтық жұмыс.

Оқушылар жағдайларды сипаттайтын карталарды алады және оларға заңнама тұрғысынан түсініктеме береді.

Әлеуметтік желілерде және мессенджерде ақпарат лезде және дәстүрлі БАҚ тарапынан бақылаусыз таратылады.

Пайдаланушылар жаңалықтармен және жазбалармен олардың дұрыстығын тексермей жиі бөліседі.

Бұл фейктердің таралуы үшін қолайлы жағдай жасайды, әсіресе олар күшті эмоционалды реакцияларды тудырса.

3. Қорытынды: стикерлердегі кері байланыс

Пайдалы сілтемелер:

https://youtu.be/zt2SZZ2_aiQ
https://youtu.be/QxoeXWM62GM
https://www.nur.kz/society/2127045-yurist-saida-taukeleva-v-kazahstane-za-rasprostranenie-lozhnoy-informacii-predusmotrena-administrativnaya-i-ugolovnaya-otvetstvennost/

№ 8 САБАҚ. «ОНЛАЙН ОЙЫНДАРДЫҢ ҚАУІПТІЛІГІ ЖӘНЕ ИНТЕРНЕТКЕ ТӘУЕЛДІЛІК»

Сабақтың мақсаты: онлайн ойындардың қауіптілігі мен интернетке тәуелділіктің салдарын түсіндіру.

Негізгі міндеттері:

1. Оқушыларды онлайн ойындардың қауіптілігі жайлы ақпараттандыру.
2. Интернетке тәуелділіктің салдарын талдау.

Материалдар мен ресурстар:

Онлайн ойындардың қауіптілігі туралы ақпарат пен бейнематериалдар, оқушыларға интернеттен тәуелсіз болу туралы кеңестер.

Сабақтың барысы

1. **Кіріспе**

Педагог компьютердің алдында ұзақ отырудың және шектен шыққан ойынпаздықтың салдары туралы баяндайды.

В.М. Бехтерев атындағы Психоневрологиялық институт ғалымдары компьютерге әуестіктің белгілерін анықтады:

- компьютер алдында бір ойынды ойнап бірнеше сағат отыру;
- ата-аналарымен кикілжіңге бару;
- үйге кешігіп келу;
- сабақ үлгерімі нашарлау;
- сабаққа жиі бармай қалу;
- баланың бұрынғы достарымен қарым-қатынасы азаяды;
- өзі сияқты компьютерге үйірсектермен ғана араласады;
- күнделікті ақшаға сұранысы көбейеді;
- берген уәдесін орындамайды;
- ашуланшақ, мазасыздану мінездері пайда болады;
- ұйқысы бұзылып, зейіні мен есте сақтау қабілеті нашарлайды; көз жанары төмендейді, басы ауырады, омыртқасы бұзылуы басталады.

Осы белгілердің бесеуі бала бойында анықталса, «компьютер ойынына тәуелділік ықтимал» деген анықтама қойылады.

Дене белсенділігінің аздығы, компьютер клубтарында жарық, белгілі температура, санитарлық режим нормаларының сақталмауы жасөспірімдердің организмінің дамуына кері әсерін тигізеді.

2. **Негізгі бөлім** (6 минутқа дейін)

Қазіргі әлемде онлайн ойындар, әсіресе балалар мен жастар арасында танымал бола бастады. Алайда, олар психологиялық және физикалық денсаулыққа әсер етуі мүмкін белгілі бір қауіптерге ие. Бұл мақалада біз осы қауіптерді және оларды болдырмау жолдарын қарастырамыз.

1. Онлайн ойындардың негізгі қауіптерінің бірі – тәуелділік. Ойындар соншалықты қызықты болуы мүмкін, сондықтан ойыншылар өз міндеттері мен әлеуметтік өмірін ұмытып, оларға көбірек уақыт бөле бастайды. Нәтижесінде көңіл күй, ұйқы, сондай-ақ басқалармен қарым-қатынас проблемалары туындауы мүмкін.

2. Онлайн ойындардың тағы бір қауіптілігі – ойын қауымдастықтарында балағат сөздер мен агрессивті мінез-құлықтың болуы. Бұл ойыншылардың агрессивті

тенденцияларының дамуына, стресс деңгейінің жоғарылауына және жалпы психикалық денсаулықтың жағымсыз салдарына әкелуі мүмкін.
3. Сонымен қатар, онлайн ойындарда ойыншылардың жеке ақпараты мен ақшасына қол жеткізуге тырысатын хакерлер мен алаяқтар болуы мүмкін. Бұл деректердің бұзылуына және жеке ақпараттың жоғалуына әкелуі мүмкін.

Бұл қауіптерді болдырмау үшін белгілі бір ережелерді сақтау қажет:

Біріншіден, ойынға кететін уақытқа шектеулер қою керек.

Екіншіден, жеке ақпаратты қорғау үшін антивирустық бағдарламалық құралды пайдалану керек.

Үшіншіден, ойыншылар онлайн ойындарда кіммен сөйлесетінін қадағалап, бейтаныс адамдармен байланыста болмау керек.

Төртіншіден, балалар ойнайтын ойындардың мазмұнын қадағалап, олардың құрамында балағат сөздер мен агрессивті элементтер жоқ екеніне көз жеткізу керек.

Қорытындылай келе, онлайн ойындар уақытты өткізудің көңілді және қызықты тәсілі ғана емес, сонымен қатар баланың әлеуметтенуіне араласады және оны жалпы бос уақытынан толығымен оқшаулайды – бұл қосымша шара, өйткені бұл оны құрдастарынан белгілі бір оқшаулауға әкелуі мүмкін. Егер сіздің балаңызда компьютерлік ойындарға тәуелділік болса, психологпен кеңесу ұсынылады.

Ұсыныстарды талқылау.

Шынайы достармен көңіл көтеру және қарым-қатынас жасау үшін интернет қажет емес, нақты өмір қажет. Интернетті пайдалану уақытын қысқартыңыз! Виртуалды әлемде байланысу үшін күніне 1 сағаттан жеткілікті. Әлеуметтік желілердің сіздің денсаулығыңыз бен болашағыңызды құртуына жол бермеңіз!

Шынайы өмірде көбірек уақыт өткізіңіз: достарыңызбен, ата-аналарыңызбен сөйлесіңіз, өзіңізге шынымен қызықты хобби табыңыз, оқыңыз, спортпен шұғылданыңыз, пайдалы әлеуметтік жобаларды ойлап табыңыз және іске асырыңыз, адамдарға көмектесіңіз, қоғамдық жұмыстарға қатысыңыз, өз таланттарыңызды батыл қолданыңыз.

Топтық жұмыс

Информатика құрастыру «Мен нақты өмірді таңдаймын!»

3. **Қорытынды**.

Пайдалы сілтеме:

https://youtu.be/34qqqO1eH9Mhttps://youtu.be/m3I_mUx8HFo

Қосымша

Есіңе сақта!

Әлеуметтік медианың жағымды жақтары:

- жоғары компьютерлік сауаттылықтың арқасында ақпарат алу, алмасу жылдамдығы артады;
- халықтың билік органдарының блогтеріне жүгінуі арқылы кері және өзара байланыс мүмкіндігі ашылады;
- іздеу жүйелері арқылы кез келген тақырып бойынша ақпарат алу және пайдалану; тиімді пайдалану арқылы білімді толықтыру;
- сыныптастар мен курстастар ескі достарын тауып, олармен байланыс ады;
- желіге тек компьютер арқылы ғана емес, ұялы телефондар арқылы да қол жеткізуге болады;
- сіздің мүдделеріңізге сәйкес келетін азаматпен виртуалды байланыс орнату.

Әлеуметтік медианың кемшіліктері:

- уақытты босқа өткізу;
- манипуляциялық әдістерге назар аудармай, қарсыластың алдауына көну;
- ақпараттың ақиқаты мен жалғандығын ажырата алмау, кез келген ақпаратты қабылдау;
- кез келген адамның ақпаратты өз пайдасына пайдалануы;
- толығымен электронды бағыну.

Әлеуметтік медиа мүмкіндіктері

- сурет, видео, блогтер мен микроблогтер, қауымдастықтар, чат және т. б. арқылы ақпарат алмасуда қажетті деректерді кеңінен пайдалану;
- жеке профиль құру және автор туралы ақпарат беру;
- өмірде достардың, туыстардың, әріптестердің, сыныптастардың және курстастардың, сондай-ақ қызығушылықтары ортақ виртуалды достардың бірлестігін құру;
- блогтер арқылы халық пен мемлекеттік органдардың өзара іс-қимылын нығайту;
- кез келген жерде қажетті ақпаратты уақытылы алу және пайдалану.

Әлеуметтік медиа қауіптері:

- орналастырылған ақпаратты кез келген азамат өз қалауы бойынша оңай тауып пайдалана алады;
- ұсынылған ақпаратты жұмыс берушілер, ата-аналар, балалар, қылмыскерлер, құқық қорғау органдары кез келген іс-шараларда пайдалана алады;
- әлеуметтік желілерге тәуелділік; ауызша, жазылмаған заңдарды басшылыққа алу;
- компьютерлік тролльдердің тұзағына түсу.

№ 9 САБАҚ. «ИНТЕРНЕТТЕГІ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІЛЕРДЕГІ ЖЕКЕ ШЕГАРАЛАРДЫ ҚОРҒАУ»

Сабақтың мақсаты: оқушыларға интернеттегі және әлеуметтік желілердегі жеке шегараларды қорғау туралы нұсқау беру.

Негізгі міндеттері:

1. Оқушыларды интернет және әлеуметтік желілерде жеке қауіпсіздігін сақтауға үйрету.
2. Интернет және әлеуметтік желілердің қауіпсіздік мүмкіндіктері мен құпиялық сақтау қосымшаларымен таныстыру.

Материалдар мен ресурстар:

Интернеттегі және әлеуметтік желілердегі жеке шегараларды қорғау туралы ақпарат пен бейнематериалдар.

Сабақтың барысы

1.Кіріспе

Интернет ұзақ уақыт бойы қазіргі адамның таптырмас көмекшісі болды. Дүниежүзілік желі – бұл жаңа білімнің тамаша көзі, оқуға көмектеседі, бос уақытты алады. Сондықтан балалар интернетті белсенді пайдаланады және көбінесе ересектерге қарағанда желіде көбірек уақыт өткізеді. Жас пайдаланушылар жедел хабарламалар мен интернет телефония қызметтерін игереді, форумдар мен чаттарда сөйлеседі, күн сайын көптеген қызықты және білім беру ақпараттарын үйренеді. Бірақ интернет қауіпті болуы мүмкін екенін ұмытпауымыз керек.

2. Негізгі бөлім (6 минутқа дейін)

Жеке шегаралар қандай?

• Физикалық шегаралар – бұл біздің жеке жайлылық аймағымыз деп санайтын айналамыздағы кеңістік. Бұл біздің және біз қарым-қатынас үшін қолайлы деп санайтын басқа адамның арасындағы қашықтық болуы мүмкін.

• Эмоционалды шегаралар – бұл біздің сезімдеріміз бен эмоцияларымыз, біз оны ешкімнің бұзғанын қаламаймыз. Мысалы, бұл біздің жеке өміріміз болуы мүмкін, оны біз бөгде адамдармен талқылағымыз келмейді немесе бұл біздің жеке өміріміз болуы мүмкін, біз ешкімнің қорлағанын немесе кемсіткенін қаламаймыз.

• Психологиялық шегаралар – бұл біздің сенімдеріміз, құндылықтарымыз және дүниетанымымыз, біз ешкімнің оны бұзғанын немесе өзгертуге мәжбүрлегенін қаламаймыз. Мысалы, бұл біздің айналамыздағы адамдардың қысымымен өзгерткіміз келмейтін діни көзқарасымыз болуы мүмкін. Немесе біздің кәсіби мансабымыз болуы мүмкін, біз ешкімнің біздің шешімдеріміз бен әрекеттерімізді шектегенін немесе басқарғанын қаламаймыз.

• Олар не үшін қажет?

Жеке шегараларды белгілеу – бұл басқа адамдармен сау қарым-қатынастың маңызды аспектісі. Бұл бізге тәуелсіздігімізді, өзін-өзі құрметтеуімізді және таңдау еркіндігімізді сақтауға көмектеседі. Сонымен қатар шегараны белгілеу бізге қажетсіз қақтығыстар мен стрестік жағдайларды болдырмауға көмектеседі. Бізді зорлық-зомбылық пен қиянаттан қорғайды.

3. Қорытынды.

«Ақпараттық қауіпсіздік» тақырыбындағы бейнероликті қарау.

«Интернеттегі және әлеуметтік желілердегі жеке шегараларды қорғаудың маңыздылығы» тақырыбында қысқаша пікір алмасу.

Интернеттегі және әлеуметтік желілердегі жеке деректердің құпиялылығын сақтауға көмектесетін пайдалы қосымшалармен бөлісу. Оқушылар пайдалы ақпаратты бір-бірімен бөліседі.

Пайдалы сілтемелер:

https://youtu.be/Fk3EcLgJsgY https://youtu.be/DsjtBSucAIs

Қосымша

Интернеттегі және әлеуметтік желілердегі жеке деректерді қорғау бойынша кеңестер

№ 1 кеңес

Қызметтер мен қосымшалар үшін бөлек электронды поштаны ашыңыз.

Көптеген қолданбаларға тіркелу үшін алдымен электрондық пошта қажет. Зиянкестер өздерінің электрондық пошта мекенжайын біле отырып, оған байланысты әлеуметтік желілерді бұза алады, спам жібере алады, ақша сұрай алады, түсініктеме қалдыра алады немесе тыйым салынған ақпаратты жариялай алады.

Бірнеше электрондық пошта мекенжайларының болуы қауіпсіздікті арттырады. Мысалы, сіз маңызды әлеуметтік медианы біріншісімен байланыстырып, екіншісін жеке хаттар үшін, ал үшіншісін ықтимал спам үшін пайдалана аласыз.

№ 2 кеңес

Екінші телефон нөмірін пайдаланыңыз.

Жеке пошта сияқты, жеке қоңыраулар үшін және әлеуметтік желілерде, негізгі қызметтерде тіркелу үшін негізгі телефон нөмірін пайдаланыңыз. Мысалы, бұл мемлекеттік қызметтерде, банктік қосымшаларда тіркелу үшін болуы мүмкін. Екіншісін курьерлермен, сауалнамалармен, құжаттармен және ақшамен, Avito-да тауарларды сатумен және т. б. байланысты қолданбаларға тіркелу үшін пайдаланыңыз.

№ 3 кеңес

Деректеріңізді қоғамдық орындарда қалдырмаңыз.

Әлеуметтік желілер мен форумдарда құжаттардың сканерлері мен фотосуреттерін немесе телефон нөмірлерін жарияламаңыз. Құпия деректерді қоғамдық орындарға орналастырмаңыз.

№ 4 кеңес

Күшті құпия сөздерді ойлап табыңыз

Қарапайым құпия сөздерді шабуылдаушылар бірнеше секунд ішінде бұзады. Парақшаларыңызды қорғау үшін әртүрлі регистрлердегі әріптері бар 12 таңбалы құпия сөздерді, сандарды және арнайы таңбаларды пайдалану керек (яғни бас және кіші әріптерді араластыру). Екі факторлы аутентификация – бұл сіздің парақшаңызға кірудің қосымша растауы. Жеке кабинетке кіру үшін пайдаланушы алдымен логин мен парольді, содан кейін кодты енгізеді. Содан кейін ол тіркеу кезінде көрсетілген поштаға SMS немесе хабарлама түрінде келеді.

№ 5 кеңес

Күдікті сілтемелерді баспаңыз

Сондай-ақ бейтаныс жіберушілердің хаттарын ашпаңыз және олардың ішіндегі сілтемелерге өтпеңіз. Кейде алаяқтар ресми ресурстардың атынан хат жазады. Мысалы, мемлекеттік қызметтер. Жіберушінің пошта мекенжайын тексеру маңызды: ресми хаттар олардың домендерінен жазылады (мысалы, no-reply@gosuslugi.ru) және ешқашан танымал электронды пошта қызметтерінен (@mail.ru, @bk.ru, @inbox.ru, @gmail.com және т. б.) жазылмайды.

№ 6 кеңес

Сайттарды тексеріңіз

Алаяқтар интернеттегі парақтарды қалай бұрмалауды біледі, кейде оларды нақты адамдардан ажырату қиын. Сарапшылардың айтуынша, сіз өзіңіздің деректеріңізді интернет дүкеннің веб-сайтында қалдырмас бұрын немесе әлеуметтік желілерге тіркелмес бұрын оның шынайы ресурс екеніне көз жеткізуіңіз керек.

Веб-сайттың URL мекенжайына назар аудару өте маңызды. Digital Security сарапшыларының пікірінше, кез келген өзгерістер, қосымша әріптер мен сандар ресурстың зиянын көрсетуі мүмкін. Мысалы, vk.com оның орнына алаяқтар өз сайттарын пайдаланады wk.com немесе gosuslugi.ru орнына gossuslugi.ru.

№ 10 САБАҚ. «СІЗГЕ ҚАТЫСТЫ ЖАҒЫМСЫЗ СӨЗДЕРГЕ ЖАУАП БЕРУДІҢ ТИІМДІ СТРАТЕГИЯЛАРЫ»

Сабақтың мақсаты: оқушылардың өзіне деген сенімділігін арттырып, эмоциясын бақылай білуге үйрету.

Негізгі міндеттері:

1. Оқушылардың өзіне деген сенімділігін артыру.
2 Кез келген жағдайды сабырлы, мәдениетті түрде шешуге үйрету.

Сабақтың барысы

1. **Кіріспе**

Есте ұстаңыз, кез келген адамды басқару үшін алдымен оның эмоциясын басқаруды үйрен дейді психологтер. Олай болса сізді басқалар басқарып жүр. Сіздегі көңіл күйді неге өзгелер басқаруы керек? Ол сізге тиесілі ғой. Ендеше, өзіңізді өзіңіз басқарғыңыз келсе, эмоцияларыңызды бағындырып үйреніңіз. «Ит үреді, керуен көшеді», өмірде өзгенің жағымсыз сөзі мен ұнамсыз жайттар ешқашан таусылмайды, тек олардың кейбіріне көңіл аудармай өтіп кеткен жөн, елемей естімеуге тырысқан дұрыс-ақ, сонымен қатар барлық жайтты сабырмен және заң аясында шешуге болады.

2. **Негізгі бөлім** (6 минутқа дейін)

«Жақсы сөз – жарым ырыс», «Ойнап сөйлесең де, ойлап сөйле», «Сөз сүйектен өтеді» деген өнегелі нақылдарын қалдырған ата-бабамыз сөздің құдіретін жете сезінген дана болған. Сөз арқылы адамның көңілін көтеруге де, мұңайтуға да, күлдіруге де, жылатуға да болады. Сондықтан да, жақсы байқап сөйлер, жаман шайқап сөйлер деген сөз бекерге айтылмаса керекті.

Жақсы сөз жанды жадыратады. Позитивті мағынада айтылған әр сөз жағымды әсер қалдырады. Жалпы алғанда, айтылған сөздердің позитивті және негативті әсерлері бар екені бағзы заманнан бері белгілі. Медицина ғылымы жақсы дамымаған заманда халық дауаны дұғалар мен жақсы тілек сөздерден тапқан. Ал әдепсіз және балағат сөздерді айтудың өзін қарғыс деп есептеген. Тіпті, сол заманда адамдардың ойында балағат сөздерді айтудың дұрыс еместігі туралы болжамдар болса, бүгінде ол сөздердің зияндығы ғылыми түрде дәлелденіп отыр. Сол себепті, не ойлап жүргеніңізге, қандай кітаптар оқып, қандай ақпараттар қабылдап жатқаныңызға, айналаңызға қандай сөздер айтып, қандай сөздер естіп жүргеніңізге аса мән беріңіз. Өміріңізді жақсарту да, құлдырату да өз қолыңызда!

Дөрекілікке тиімді жауап берудің стратегияларымен бөлісу.

3. Қорытынды.

Пайдалы сілтеме:

https://youtu.be/sJgmacWuhW0

Қосымша

Жағымсыз сөздерге қалай жауап беруге болады?

Құқық бұзушыға өзінің қадір-қасиетін жоғалтпай және басқалардың құрметін жоғалтпай қалай дұрыс жауап беруге болады?

Қақтығысты бастаушының сәтсіз сценарийі

Қақтығысты бастаушы сізге ауызша (психологиялық) шабуыл жасай бастағанда, оның ойында қандай да бір сценарий болады. Әсіресе, егер сіз өте жақсы таныс болсаңыз. Ол сіздің оның шабуылдарына қалай қарайтыныңызды болжайды және қазірдің өзінде бірқатар қарсы дәлелдер жинады.

Оған бармаңыз, сабыр сақтаңыз. Ол үшін күтпеген жолмен әрекет етіңіз, алдыңғы қақтығыс жағдайларында жасағандай емес.

Егер сіз оған жанашырлық білдірсеңіз, бұл ол үшін мүлдем күтпеген қадам болады: иә, мен сондай сенімсіз серіктес екенімді түсінемін, сенің жолың болмады. Әрине, әңгімелесуші абдырап, шабуылды тоқтатады.

Үнсіз ойын

Келесі техниканы орындау өте оңай, бірақ күтпеген жерден тиімді болуы мүмкін. Рас, бұл үшін сіз ерік-жігерді де, актерлік шеберлікті де жаттықтыруыңыз керек. Бұл әдіс әсіресе қоғамдық орындарда жақсы жұмыс істейді.

Сондықтан, егер сіз ауызша шабуылға ұшырасаңыз, онда барлық қорлауға жауап ретінде жай ғана үнсіз болуға тырысыңыз. Әңгімелесуші көп ұзамай өзінің жалынын жоғалтады және тыныштала ды. Дегенмен, сізге әртүрлі жолмен үндемеуге болады. Бұл жағдайда сіз бұл жерде болмағандай тыныш, қабылдауға болады. Бұл жағдайда сарқыраманың жанындағы таулардың баурайын елестетіп, медитация жасап, жағдайдан бас тартқан жөн. Айтпақшы, бұл әдіс жақсы, өйткені айналаңыздағылар сіздің екеуіңіздің кім ересек адам сияқты әрекет ете алатынын және кімге емделетін уақыт келгенін бірден түсінеді.

Көзбен байланыс орнату

Көзбен байланыс жасау – бұл әртүрлі жағдайларда ең күшті психологиялық әдіс: іскерлік келіссөздер, көпшілік алдында сөйлеу, кездейсоқ әңгіме және тіпті сүйіспеншілік таныту. Өзіңіздің пайдаңызға қарай қолдануға тырысыңыз. Әдіс үнсіз ойнау техникасымен тамаша үйлеседі.

Сіздің келесі жолы өзіне дөрекілік танытуға мүмкіндік бергенде (бұл тіркеу бөліміндегі медбике, кассадағы сатушы, жұмыстағы бастық болсын), жай ғана оның көзіне үнсіз көз тастаңыз. Бұл оның ұялуына ұялуына әкелуі мүмкін. Әрине, ол сіздің көзқарасыңызға төтеп бере алмайды және көзін тез тартып алады немесе мүлдем кетеді. Маған сеніңіз: адамның ұялған басына емес, көзіне қарап, негізсіз шағымдарды айту әлдеқайда қиын.

Диалогтен бас тарту

Егер бұл сіздің жеке мүдделеріңізге қатысты болса, ең ақылға қонымды тактика – бұл мәселені талқылауды біраз уақытқа кейінге қалдыру. Әйтпесе, қарсыластың шабуылдарының әсерінен өзіңізді тастап кету қаупі бар, сіз артық нәрсені айтасыз. Сайып келгенде, бұл сізге жақсылық әкелмейді. Сондықтан пікірталастан үзіліс жасап, ашуды басыңыз.

Жағымпаздық

Іске өзіндік көзқарас мың қауіп пен қорлаудан гөрі тиімді болуы мүмкін. Дөрекілік пен дөрекілікке тап болғанда, ескі ережені есте сақтаңыз: шыбын ащыға емес, балға ұшады. Тәкаппарлықты басу қаншалықты қиын болса да, көрегендік пен икемділік танытыңыз. Егер сіз әңгімелесушінің жағымпаздыққа бой алдырғанын білсеңіз (бұл сөзсіз: дөрекі адамдардың көпшілігі өзіне деген сенімсіз келеді, мақтаған жанына майдай жағады), оны қолданыңыз. Сонымен қатар оған әрі қарай өзін мақтаған адамға шабуыл жасауды жалғастыру қиынға соғады.

Бос қауіптер жоқ ультиматум

Егер сіз шыдамдылық шегі іс жүзінде таусылғанын түсінсеңіз, қатаң және нақты ультиматум қою керек. Мұны мүмкіндігінше тыныш және салқын түрде жасау керек. Егер сіздің бастығыңыз сізге тағы бір рет дөрекілік танытса, байыппен айтыңыз: «Алды-арты осы болсын, менімен осылай сөйлесуге соңғы рет шыдаймын. Келесі жолы мені жұмыстан босату туралы өтініш беремін».

Бірақ мұндай ультиматумдарды қою арқылы қауіп-қатерге дайын болыңыз. Бос сөз және жалған қорқыту кері әсер етеді. Кейін бұл сөзде тұру керек болады.

«Айкидо» техникасы

Бұл әдіс «сәтсіз сценарий» техникасымен үндеседі, бірақ жағдайды абсурд дәрежесіне дейін көтеруге болатындығымен ерекшеленеді. Ондағысы сіз қаншалықты әділетсіз немесе тіпті күлкілі болса да, қарсыластың әрбір ескертуі мен айыптауына келісуіңіз керек.

Әзілмен шабуыл

Қарсылас ашумен ызалы сөзін бастағалы жатқанда, ол кеудесіне көбірек ауа жинайтыны сөзсіз. Тосын қадам – оны осы сәтте күлдіру. Рас, бұл әдіс әзілкештік пен үлкен тапқырлықты талап етеді және оны әзіл түсінетін адамдарға қолданған жөн.

«ЖЕКЕ ҚАУІПСІЗДІК» ТАҚЫРЫБЫНДАҒЫ САБАҚТАР

11-СЫНЫП

№ 1 САБАҚ. «ЖЕДЕЛ ҚЫЗМЕТ НӨМІРЛЕРІ»

Сабақтың мақсаты: жоғары сынып оқушыларына қажет болған жағдайда жедел жәрдем нөмірлерін есте сақтауға және дұрыс пайдалануға үйрету.

Негізгі міндеттері:

1) шұғыл жағдайдағы әрекетке қажетті телефон нөмірлерімен таныстыру;

2) қандай жағдайларда жедел жәрдем шақыру керектігін түсіндіру;

3) балаларды төтенше жағдай операторына ақпаратты дұрыс және анық жеткізуге үйрету.

Сабақтың барысы

1. **Кіріспе** (2 мин)

Шұғыл жағдайдағы әрекетке қажетті телефон нөмірлерімен кеңінен таныстыру.

- Қажетті нөмірді тер.
- Анық және байсалды сөйле.
-Аты-жөніңді, қайдасың, не болғанын айт.

«Есте сақта!»

Өрт күзеті	***101***
Полиция	***102***
Жедел жәрдем	***103***
Төтенше газ қызметі	***104,112***
Бірыңғай құтқару қызметі	***112***
«111 жедел қызметі» байланыс орталығы балалар мен ересектер өздеріне көмек қажет екендігі туралы, тұрмыстық зорлық-зомбылық, балалардың құқықтарының бұзылуы туралы, баланың көшеде, үйде, көлікте жалғыз қалғаны туралы, өміріне және денсаулығына қауіп төнгенде хабарласу үшін ашылған. *- «111» нөмірі – 24/7 байланыста* *- «111» нөмірі – құпиялылықты сақтайды* *- «111» нөмірі – тәулік бойы ІІД және өңірлердің жедел топтарымен байланыста.*	***111***

2. **Негізгі бөлім** (6 мин)

Рольдік ойын:

- ✓ Балаларды жұпқа бөліңіз. Бір оқушы қоңырау шалушы ролін ойнайды, екіншісі – төтенше жағдай операторы;
- ✓ Әртүрлі жағдайлары бар (өрт, адам құлап қалды, көшеде біреу айғайлап жүр және т.б.) карточкаларды таратыңыз.
- ✓ Жедел қызмет нөмірлерін жаттау: бала қалаған нөмірді теріп, операторға ақпарат беруі керек.

Жедел нөмірлерді қайталаңыз.

Сандарды есте сақтау үшін балалар 3-4 оқушыдан бірігіп сценарий құрастырып, орындап көрсін.

3. **Қорытынды** (2 мин): қорытындылау, балаларға жедел телефондар жазылған карталарды немесе стикерлерді тарату.

Пайдалы сілтемелер:

https://orken-instituty.kz/kz/telefony-goryachih-linij

https://www.youtube.com/watch?v=fyfkEuHSiIc&list=PLA5eCSY2FeoQLLocS-IEuEG9KjOrJzvPM&index=7

№ 2 САБАҚ. «СІЗДІҢ ӘРЕКЕТТЕРІҢІЗ ҮШІН ЖАУАПКЕРШІЛІКТІ ҚАЛАЙ ҚАБЫЛДАУҒА ЖӘНЕ МЕКТЕПТЕГІ ҚАУІПСІЗ ОРТАНЫ САҚТАУҒА БОЛАДЫ?

Сабақтың мақсаты: білім беру мекемесінде қауіпсіз орта қалыптастыра отырып, білім алушылардың жан-жақты дамуына жағдай туғызу. Әр іске жауапкершілікпен қарауға дағдыландыру.

Негізгі міндеттері:

- жоғары сынып оқушыларымен бірлесе отырып бастауыш сынып, орта буын білім алушылардың қауіпсіз ортасын қалыптастырудың алғышартын құру;
- жеке бас қауіпсіздігін сақтай алатындай азамат болуға тәрбиелеу;
- әр іске жауапкершілікпен қарайтын ұқыпты, жауапты тұлға қалыптастыру.

Материалдар мен ресурстар: ватмандар, маркерлер, стикерлер, желім.

Сабақтың барысы

1. Кіріспе (2 мин)

Қауіпсіздік адам баласы үшін әрқашанда керек. Қауіпсіздік аясындағы мектептің қызметі – оқу және еңбек қызметі кезіндегі күтпеген жерден туындайтын ықтимал жайттардан (өрттен, апаттан) оқушылар мен қызметкерлердің өмірін сақтау және денсаулығын қорғауға бағытталған заманауи технологияларды қолдана отырып, оқушыларды сабақ қызметі кезінде қорғау.

2. Негізгі бөлім (6 мин)

Үзіліс кезінде мектептегі қауіпсіз мінез-құлық:

- дәліздер мен баспалдақтар арқылы қадам жасаңыз, жүгірмеңіз, айналаңыздағыларды итермеңіз;
- қарама-қарсы жаққа тап болмас үшін оң жағымен жүріңіз;
- баспалдақтағы қоршауды ұстаңыз, олармен жүрмеңіз, баспалдақтан секірмеңіз;
- кезекші жоғары сынып оқушылары мен педагогтердің талаптарын орындау;
- сабақта оқу заттары мен жиһаздарды ұқыпты ұстаңыз;
- қарындаштарды ұштауда қауіпсіз ұштағыштарды қолданыңыз;
- сыныпқа кіру немесе шығу, кенеттен есікті ашпаңыз немесе тарсылдатпаңыз.
- физика, химия және биология сабақтарында зертханалық жұмыстарды орындау кезінде ерекше күтім қажет.

Оқу шеберханаларындағы сабақтар туралы да айтуға болады. Аспаптар, химиялық реактивтер, ағаш ұстасы және дәнекер құралдары қауіпсіздік ережелерін қатаң сақтауды және белгілі бір пайдалану дағдыларын қажет етеді.

Келесі ережелерді сақтау қажет:

- жұмыс басталар алдында педагогтің қауіпсіздік туралы нұсқаулығын тыңдаңыз;
- жұмыс кезінде нұсқауларды дәл орындаңыз;
- жұмыстарды орындау немесе жұмысшылардың жанында болу кезінде еркелікке немесе немқұрайдылыққа жол бермеу;
- жабдықтар мен реактивтерді мақсатсыз пайдалануға болмайды.

Дене шынықтыру сабақтарында спортзалдың немесе мектеп стадионының жабдықтары да, мектеп оқушыларының мінез-құлқы да қауіпті болуы мүмкін. Дене шынықтыру сабағын көптеген адамдар разряд, қозғалыссыз отырған

сабақтар кезіндегі жинақталған энергияны босату мүмкіндігі ретінде қабылдайды.

Еңбекке баулу сабақтарында жарақат алу мүмкіндігі жоғары. Ағаш ұстасы, дәнекер және басқа құралдармен жұмыс істеудің қарапайым дағдыларын игеру, станоктарда және электромеханизмдерде жұмыс істеу.

Мектептегі сабақ кезінде мектеп ғимаратынан тез кетуді қажет ететін жағдай туындауы мүмкін, мысалы, өрт. Әдетте дүрбелең пайда болады, балалар терезеден секіріп, жарақат алып, тіпті қайтыс болуы мүмкін. Бұған жол бермеу үшін педагогтер де, оқушылар да үнемі бір-біріне кедергі келтірмей, мектеп ғимаратынан ұйымдасқан түрде шығуға жаттығады.

Кешенді қауіпсіздік жүйесі білім беру мекемесінің қауіпсіз жұмыс істеуін қамтамасыз ететін әлеуметтік, техногендік және табиғи сипаттағы нақты және болжамды қауіптерден қорғалу жағдайын білдіреді. Оқушылар қауіпсіздік ережелерін біліп, оларды сақтауға міндетті.

«Мұнара» жаттығуы

Алдарыңызға А4 қағаздары мен маркер, желім берілді. Сіздерге тапсырма *«Мектепте білім алушылардың қауіпсіз ортасын қалай қалыптастырамыз?».*

Сұрақты жан-жақты зерттеп, әр қабырғасына мектептегі қауіпсіздік шарасын күшейтуге қажет ресурстар мен қажет дағдылар туралы жазып шығыңыздар.

3.**Қорытынды**

Пайдалы сілтемелер:

https://youtu.be/NHWYVHBHch4?si=zdCOob9ZZJzKBg_p

https://youtu.be/DycscArvAYw?si=uBpUSdWzZB9_-fYc

https://youtu.be/eAuWMVuaBbU?si=f7Bu5Hev8Xii7u9j

№ 3 САБАҚ. «ҚАУІПСІЗ ҚАРЖЫЛЫҚ ОПЕРАЦИЯЛАРДЫ ЖҮРГІЗУ ЕРЕЖЕЛЕРІ. ҚАРЖЫЛЫҚ ПИРАМИДАЛАРДЫҢ ҚАУПІ»

Сабақтың мақсаты: қаржылық пирамида белгісін анықтай отыра, қаржылық пирамида қаупінің алдын алу. Қауіпсіз қаржылық операцияларды жүзеге асырудың қағидаларымен таныстыру.

Негізгі міндеттері:

1) қаржылық пирамиданың анықтамасына тоқталу;
2) қаржылық пирамиданың белгілерімен таныстыру;
3) қаржылық пирамиданың түрлерін ажырата білу.

Материалдар мен ресурстар:

Қаржылық пирамидалар туралы үлестірмелі материалдар, ватмандар, менталды карта жасауға арналған маркерлер.

Сабақтың барысы

1. Кіріспе

Қаржы – бұл әртүрлі қаржылық экономикалық саладағы есептеу бірлігі. Экономикалық қызметті жүзеге асыратын кәсіпорындар тауар айналымын ұлғайту, қызмет көрсету саласын кеңейту, жаңа өнімдерді игеру, өндіріске заманауи технологияларды енгізу үшін коммерциялық негізде қаражат тартумен айналысады.

Қаржылық пирамида дегеніміз (кейде оны инвестициялық пирамида деп те атайды) – жаңа адамдарды тарту арқылы, солардың қаражаты есебінен өзге қатысушылардың табысын қамтамасыз ету әдісі. Яғни, пирамиданың бірінші қатысушыларына табыс, кейінгі қатысушылардың салымы есебінен төленеді. Көп жағдайда соңғы қатысушының қаражаты қайтарылмайды.

2. Негізгі бөлім (6 мин)

Табыс деңгейін арттыруға деген ұмтылысты зиянкестер адамдарды алдау үшін жиі пайдаланады. Қаржы пирамидаларының қызметі туралы жаңалықтарда үнемі хабарланғанымен, қазақстандықтар әлі де алданып қалып жатыр. Сондықтан алаяқтық ұйымдарды ресми және тіркелген қаржы компанияларынан ажырата білу маңызды. Қаржы пирамидасы (сонымен қатар инвестициялық пирамида, схемасы – жаңа қатысушылардың қаражатын үнемі тарту арқылы құрылым мүшелеріне кірісті қамтамасыз ету жүйесі. Пирамиданың бірінші қатысушыларына кіріс кейінгі қаражаттың есебінен төленеді. Әдетте қаржы пирамидасының негізін қалаушылар инвесторларға ұзақ уақыт бойы сақталмайтын жоғары кірісті уәде етеді. Бұл ретте пирамиданың барлық қатысушылар алдындағы міндеттемелерін өтеу көрінеу мүмкін емес.

Қаржы пирамидасының белгілері туралы әңгіме. Қаржы пирамидасы – бұл құрылтайшылар жаңа салымшылардың ақшасы арқылы салымшылар алдындағы міндеттемелерді жабатын алаяқтық схемалардың бір түрі. Қаржы пирамидалары ұйымдастыру принципімен немесе құрылымымен ерекшеленеді.

Бір деңгейлі пирамида. Бұл дәл пирамида МММ. Алаяқтық схеманың қарапайым түрі. Ұйымдастырушы белгілі бір бағалы қағаздарды жеткілікті қамтамасыз етпей немесе мүлдем шығармай салымшыларға сатады. Бірінші салымшылардың табысы жаңаларының есебінен жабылады. Ерте ме, кеш пе, мұндай

шынжыр үзіліп кетеді, өйткені барлық салымдар мен уәде етілген пайдаға кепілдік жоқ.

Көпдеңгейлі пирамида. Бұл пирамида қазірдің өзінде күрделі құрылымға ие. Бұл дегеніміз, салымшылар тек ақша әкеліп қана қоймай, сонымен бірге жаңа салымшыларды жалдап, әрқайсысы үшін пайда табады. Осылайша, пирамида құрылады, онда деңгей неғұрлым төмен болса, салымшылар соғұрлым көп болады. Бұл схемаға қатысуы мүмкін адамдардың саны бір кездері аяқталатындықтан, ерте ме, кеш пе пирамида құлайды. Бірақ оның қадамдары неғұрлым көп болса, жоғарыдағылар соғұрлым бай болады, өйткені олар әр жаңа жалдаушыдан пайда табады. Сондықтан пирамидаға ерте кезеңдерде қосылу тиімді саналады.

«Сегіз шар» моделі. Алаяқтар қаржы нарықтағы пирамидалар арқылы адамдарды алдау қиындай түскенін түсінді. Сондықтан олар өз кәсіпорнының пирамидалық мәнін камуфляждайды. Бұған мысал ретінде сегіз шардың құрылымын келтіруге болады. Онда әр қатысушы тек екі жаңа клиентті әкелуі керек, олар да өз кезегінде тек екі клиенттен әкеледі.

Матрицалық схема. Мұнда принцип одан да күрделі. Клиенттер белгілі бір адамдардан тұратын ұяшықтарға орналасады, жаңа клиенттерді жалдайды. Ұяшық қатысушылардың қажетті санына жеткенде, олар белгілі бір бонустар ала отырып, бір сатыға көтеріледі.

1. Инвестициялау қажеттілігі көптеген схемаларда қарапайым нұсқа болуы мүмкін, қатысушылар ұйымға немесе олардың өнімдері мен қызметтеріне қаржылық инвестиция салуға шақырады.

2. Үлкен пайда туралы уәде, сондай-ақ алаяқтар құрбандарды келесі ұсыныстар арқылы тартады: үлкен пайыздар – пирамида қатысушыларына салынған қаражатты банктік депозиттер бойынша сыйақыдан бірнеше есе артық қайтаруға, салынған ақшаны тез қайтаруға уәде беріледі. Әдетте үлкен сыйақы туралы уәде оны алудың жылдам мерзімдерімен (бірнеше апта немесе тіпті күндер) күшейтіледі.

3. Жаңа адамдарды тарту. Қаржы пирамидалары қатысушы төлем алу үшін адамдарды белсенді түрде тартуы керек дегенді білдіреді.

4. Жоба «Ноу-хау» ретінде беріледі. Яғни, алаяқтар нарықта теңдесі жоқ мүлдем жаңа өнімді немесе шешімді ұсына алады.

3. Қорытынды. Сабақты қорытындылау. Қаржы пирамидалары туралы менталды карта құру.

Пайдалы сілтемелер: https://youtu.be/FKicYDjYTW4?si=ZA-S-auI5fEgrTM-

№ 4 САБАҚ. «ҚАУІПСІЗ ЕҢБЕК ЖАҒДАЙЛАРЫН ҚАЛАЙ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ КЕРЕК?»

Сабақтың мақсаты: қауіпсіз еңбек туралы ақпарат беру, оны қамтамасыз ету жолдарымен таныстыру.

Негізгі міндеттері:

1) жұмыскер мен жұмыс беруші арасындағы еңбек шартын талқылау;
2) жұмыскердің құқы мен міндеттері туралы еңбек кодексіне тоқталу;
3) еңбек қауіпсіздігі тұрғысында жұмыскерге жүктелген талаппен таныстыру.

Материалдар мен ресурстар:

Еңбек кодексі.

Инфографика жасауға арналған ватмандар, маркерлер, суреттер.

Сабақтың барысы

1. **Кіріспе** (2 мин)

Қауіпсіз еңбек жағдайлары – адамның негізгі құқықтарының бірі және «Қауіпсіз еңбек» ұғымының ажырамас бөлігі. Халықаралық еңбек ұйымы еңбекті қорғауды, еңбек стандарттарын, әлеуметтік диалогті, қызметкерлердің осал санаттарын әлеуметтік қорғауды дамыта отырып, лайықты еңбек қағидаттарын қалыптастырады. Еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау талаптарын орындамау кәсіпорындардың экономикалық әл-ауқатына нұқсан келтіреді, оның тұрақты даму стратегиясына және жалпы алғанда ел экономикасына кері әсер етеді.

2. **Негізгі бөлім** (6 мин):

Еңбек қауіпсіздігі – еңбек қызметі процесінде жұмыскерлерге зиянды және (немесе) қауіпті өндірістік факторлардың әсерін болғызбайтын іс-шаралар кешенімен қамтамасыз етілген, жұмыскерлердің қорғалуының жай-күйі. Кәсіпорындағы еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау (бұдан әрі – ЕҚжЕҚ) жағдайлары ҚР Еңбек Кодексімен реттеледі.

Еңбек қауіпсіздігін қамтамасыз етудің негізгі принциптері:

- қауіп көздерін жою немесе шектеу, жабдықты жаңарту;
- технологиялық процестерді, жеке және ұжымдық қорғаныс құралдарын жетілдіру.

Еңбекті қорғау – құқықтық, әлеуметтік-экономикалық, ұйымдастырушылық-техникалық, санитариялық-эпидемиологиялық, емдеу-профилактикалық, оңалту және өзге де іс-шаралар мен құралдарды қамтитын, еңбек қызметі процесінде жұмыскерлердің өмірі мен денсаулығының қауіпсіздігін қамтамасыз ету жүйесі.

Еңбек шартын жасасқан кезде жұмыскер өз еңбек функциясын қандай еңбек жағдайында атқаратыны және бұл жұмыс оның денсаулығына, өміріне қандай зиян тигізетіні туралы толық мәлімет алып, жұмыс орнында қауіпсіздік талаптарына қатысты жүргізілген аттестация қорытындысымен толық танысуға құқылы.

Жұмыскер мен жұмыс беруші еңбек шартын жасасқан кезде екі тарап та өзара келісу негізіндегі әдісті қолдана алады. Жұмыс беруші нақты өз талаптарына сәйкес келетін жұмыскерді қабылдауға құқылы, ал жұмыскер көрсеткен қызметі үшін өзіне тиімді еңбекақы төлеуді талап етуге құқылы. Жұмыскердің құқықтары мен міндеттері Еңбек кодексінің 22-бабында ескерілген. Еңбек қатынастарына түскен әр адам осы заңды мұқият оқып шықса, өзіне жақсы.

3.**Қорытынды.** Сабақты қорытындылау, еңбек тақырыбына мақал-мәтелдер айту:

Пайдалы сілтеме: https://youtu.be/DpMSqGKZBno?si=OhIfjkuMghn-2-vr
https://youtu.be/DpMSqGKZBno?si=H4966mKInWa91l_R

№ 5 САБАҚ. «ӘРЕКЕТСІЗДІК ПЕН СЕРІКТЕСТІК ЖАУАПКЕРШІЛІГІ»

Сабақтың мақсаты: қылмысқа қатысушылық ұғымын енгізу; топтық қылмыстық әрекетке қатысушылардың негізгі рольдерін зерттеу; топтық қылмысқа қатысушылардың жауапкершілік дәрежесін анықтау; білім алушылардың теориялық білімдерін заңды фактілерді талдауға қолдану дағдыларын дамыту.

Негізгі міндеттері:

1. жасөспірімдерде өз іс-әрекеті үшін жауапкершілік сезімін тәрбиелеу;
2. азаматтық ұстанымдарын қалыптастыру, заңды құрметтеуге үйрету.

Сабақтың барысы

1. **Кіріспе** (2 мин)

Кәмелетке толған балалар қатысатын әрекеттер қылмыс сипатында болуы мүмкін немесе теріс қылық ретінде қарастырылуы мүмкін. Қылмыс та, теріс қылық та заң бұзушылық. Екі жағдайда да оларды жасаған адам қылмыскер. Бүкіл қоғамға қауіпті әрекеттер қылмыс; қылмыстардың нақты тізімі Қылмыстық кодексте көрсетілген.

Балаға қай уақытта ойын-сауық мекемелері мен үйден тыс жерлерге баруға тыйым салынады?

Баланың заңды өкілдерінің ертіп жүруінсіз түнгі уақытта (сағат 22-ден таңғы 6-ға дейін) ойын-сауық мекемелерінде болуына, сол сияқты онда жіберілуіне тыйым салынады.

Ойын-сауық мекемелеріне:

- ойын мекемелері;
- түнгі клубтар;
- кафе-барлар;
- мейрамханалар;
- интернет-кафе;
- компьютер;
- бильярд бөлмелері;
- боулинг клубтары мен кинотеатрлар.

Сағат 23.00-ден таңертеңгі 6.00-ге дейін кәмелетке толмағандарға заңды өкілдерінің ертіп жүруінсіз көшеде болуына тыйым салынады.

Егер бұл уақытта балалар үйдің ауласындағы орындықта отырса, қоқыстарды кешкі уақытта шығарса, өзі тұрған үйден 5 метр қашықтықта орналасқан дүкенге барса, полиция оны табудың себебін анықтауға, заңды өкілдерін құруға, оларды уақытылы анықтау мүмкіндігі болмаған жағдайда, кәмелетке толмаған адамды оның заңды өкілдерін табу жөніндегі келесі шаралар үшін полиция органына жеткізуді қамтамасыз етуге міндетті.

Заңды өкілдер, мекеме иелері қандай жауапкершілікке тартылады.

Ата-аналарға, заңды өкілдерге кәмелетке толмаған балалардың заңды өкілдерінсіз түнде ойын-сауық мекемелерінде немесе үйден тыс жерлерде жүргені үшін:

- кешкі 22.00-ден таңғы 6.00-ге дейін ойын-сауық мекемелерінде болса, 3 АЕК мөлшерінде айыппұл салынады;

- түнгі 23.00-ден таңғы 6.00-ге дейін үйден тыс жүретін болса – ескерту жасалынады.

Егер ұқсас факт жыл ішінде қайталанса, 7 АЕК көлемінде айыппұл қарастырылған.

Баланы тиісті емес уақытта болғаны үшін ойын-сауық мекемесінің иелеріне де айыппұл салынады.

Айыппұлдың мөлшері құқық бұзушының мәртебесіне, сондай-ақ құқық бұзушының жыл ішінде осындай бұзушылық үшін бұрын жауапқа тартылған-тартылмағанына байланысты. Айыппұл іс-әрекетті тоқтатумен немесе белгілі бір қызмет түрімен бірге қолданылуы мүмкін.

2. **Негізгі бөлім** (6 мин):

Рольдік ойын: «Адал болу!».

Қатысушылар серіктес болып бірге атқарады.

Сұрақ-жауап:

- «Қылмысқа қатысу» деген сөзді қалай түсінесіз?
- Қылмысқа сыбайластар қандай жауапкершілікке тартылады?
- «Жазалау» дегенді қалай түсінесіңдер?
- Өзіңізге белгілі жаза түрлерін атаңыз.
- Жазаның бір түрін толығырақ түсіндіріңіз.

3.**Қорытынды**.

Пайдалы сілтеме:

https://youtu.be/NHWYVHBHch4?si=eO08802OqPxTp3wt

№ 6 САБАҚ. «ТӨТЕНШЕ ЖАҒДАЙЛАРДА ӘРЕКЕТ ЕТЕ БІЛУ»

Сабақтың мақсаты: табиғатта болатын төтенше жағдайлар туралы мәлімет беру.
Негізгі міндеттері:

1) төтенше жағдайлар туралы мәлімет беру;
2) «жеті жұт» деген ұғыммен танысу;
3) төтенше жағдайларда әрекет ете білу ережелерімен таныстыру.

Сабақтың барысы

1. **Кіріспе** (2 мин)

Адам – табиғат перзенті. Тіршілікте төрт құдірет – Күн-ана, Жер-ана, ауа мен су болса, олардың біреуінсіз тіршілік тоқтайды деген мақалдар осы төрт құдіретті қадірлеуден тараған. «Табиғаттың бізге жұмбақ сырлары көп таңданар», – деп ақын Мұхтар Шаханов айтқандай, адам мен табиғаттың, табиғат пен қоғамның арасындағы қарым-қатынас өмір сүрудегі аса қажетті алғышарт.

Табиғат мейірімі, табиғат көркемдігі адам баласын мейірімге бөлеп, ар тазалығын сақтауға бейімдеп отырады екен.

Қазақ халқы салт-дәстүрге өте бай. Бұл – оның мәдениетті, әрі тәрбиелі ел екендігінің айғағы. Біздің халқымыз жеті санын киелі сан деп біледі. Осыған байланысты айтылған «Жеті жұт» дегеніміз не? Құрғақшылық (қуаңшылық), Жұт (мал қырылу), Өрт, Оба (ауру), Соғыс, Топан су, Зілзала (жер сілкінісі).

2. **Негізгі бөлім** (6 мин)

Табиғатта болып жататын экологиялық апаттардың ішінде төтенше жағдайларды білу өте маңызды. Өйткені бұл апаттар кенеттен пайда болады да жергілікті экожүйелер, елді мекендер аяқ астынан сұрапыл апатқа ұшырайды. Сендер бұндай жағдаймен кездескенде сабырлық сақтап, жан сақтап қалуға мүмкіндік жасау керек. Сол себептен бұны білу және оны дұрыс қолдану біздің міндетіміз. (Интерактивті тақтадан «Төтенше жағдай» атты презентация көрсету)

Топтық жұмыс: «Біздің түсінігімізде» постерін қорғайды. Әр топ қауіпті жағдайлар туралы ойларын жеткізеді.

- Төтенше жағдай дегеніміз не?
- Төтенше жағдайдың түрлері және сипаттамалары?
- Төтенше жағдайларда ең әуелі не істеу керек?

3.**Қорытынды**

Пайдалы сілтемелер:

https://youtu.be/tAhDCJC0Ttc?si=IBfvcpWxZl_t9moS
https://youtu.be/LF-svPIBQVw?si=OECgGeLiP_frsUj0
https://youtu.be/VjbLbO0uHIA?si=7viGekCfmv36Q5jV
https://youtu.be/tApoEyYn2FE?si=DHdS5Xidrv5A8rJ1
https://youtu.be/DY3DRxWokn8?si=W3rUjZA2AHnxn6Dp

№ 7 САБАҚ. «СЕКТАЛАРДЫҢ ЫҚПАЛЫНА ҚАЛАЙ ТҮСПЕУГЕ БОЛАДЫ?»

Сабақтың мақсаты: секта туралы терең түсінік беру, оның түрлері, себептері мен зардаптарын ұғындыру.

Негізгі міндеттері:

1) діни секталардың бала өміріне қауіптілігін түсіндіру;
2) деструктивті бағыттағы секталардың ұстанымдарын ажыратуға үйрету;
3) елін, жерін сүйетін, отанын, тілін, ата-бабасының дінін қастерлей білуге баулу.

Сабақтың барысы

1. **Кіріспе** (2 мин)

   Христиандықта, исламда және басқа діндерде қандай да бір басым бағыттан әртүрлі себептермен бөлінген сенушілердің бірлестігі секта деп аталады. Деструктивті діни ағымдар қоғамдық қауіпсіздікке, отбасына, адам денсаулығына қауіп төндіреді.

2. **Негізгі бөлім** (6 мин)

Деструктивті діни ағым немесе ұйым – бұл адамның санасы мен еркіне толық бақылау орнатуға ұмтылатын деструктивті діни немесе жалған діни ұйым.

Деструктивті культтерге тарту тәсілдері мынадай жолдармен жүзеге асырылады:

- Әлеуметтік желілер ең тиімді және кең тарту жолы.
- Спортпен айналысатын жас жігіттер мен қыздарды тартады. Спорт түрлерімен айналысатын (күрес, бокс және басқа түрлері).
- Балалар үйлері, дағдарыс орталықтары, қарттар үйлері және мүгедектерге көмек көрсету орталықтары да қолжетімді.

Деструктивті діни ағымдар қоғамдық қауіпсіздікке, отбасына, адам денсаулығына қатер төндіреді.

- Діни секталардың белгілері: ұлттық құндылықтары мен салт-дәстүрлерін (Наурыз мейрамын тойлауды, қазақ халқының «Беташар», «Сәлем салу» салттарын, өмірден озған жандарға құран бағыштауды және т.б.) жоққа шығарады.
- Мемлекеттік рәміздерді және мемлекеттік мерекелерді құрметтемейді.
- Дәстүрлі исламды ұстанатын мұсылмандарды кәпірлік жасайды деп айыптайды, өзге діндердің өкілдері мен дінді ұстанбайтын адамдарға төзімсіздік танытады.
- Заманауи мәдениет және өнер түрлеріне (музыка, балет, бейнелеу өнері және т.б.) өшпенділік танытады.
- Заңда белгіленген міндеттерді (әскерде қызмет ету, міндетті орта білім алу және т.б.) орындаудан бас тартады.
- Медициналық рәсімдердің кейбір түрлерінен (қан құю, вакцинация, ағза мүшелерін трансплантациялау және т.б.) бас тартады.
- Білім мекемелеріндегі жекеленген пәндерге (биология, дене шынықтыру, ән-күй, сурет салу және т.б.) қатыспауға шақырады.

Постер жасау және қорғау.

1-топ. «Қазақстан Республикасының аумағында тыйым салынған діни бағыттағы ұйымдардың тізімі».

3-топ. «Діни секталардың белгілері».
2-топ. «Сектанттардың қулықтарына қалай түспеуге болады?».

3. **Қорытынды:** сабақты қорытындылау.

Пайдалы сілтеме:
https://youtu.be/mVKWd4Xkd7Q?si=spEFbKTVgePjbtQf

№ 8 САБАҚ. «ШЫНАЙЫ ДОСТЫҚ ПЕН ЖАЛҒАН ДОСТЫҚТЫ АЖЫРАТУ»

Сабақтың мақсаты: оқушыларға достың адам өміріндегі маңызы, достықтың шынайы белгісі туралы түсіндіру.

Негізгі міндеттері:

- достық, сыйластық туралы пікірлесе отырып оқушылар арасында сыйластық қалыптастыру;
- оқушыларды әдеби тілмен сөйлеуге дағдыландыру, олардың өзін қоршаған ортасын дұрыс түсінулеріне, өмірге деген көзқарастарының қалыптасуына, өз ойын, пікірін баяндай жеткізе білулеріне көмектесу;
- оқушыларды достыққа адал болуға, имандылыққа, сыйластыққа тәрбиелеу.

Сабақтың барысы

1. Кіріспе (2 мин). **«Ой қозғау»** әдісі

Ертеректе ел ішінде Әйтімбет деген сөзге шешен кісі болыпты. Бірде замандастары шешеннен:

– Достық нешеу? - деп сұрапты.

Әйтімбет:

– Достықтың 2 түрі болады. Бірі – адал достық, екіншісі – амал достық, - дейді.

Дұрыс-ақ енді оларды қалай ажырата аламыз?

Шешен:

– Адал достық – өмірлік нұсқа, амал достықтың өрісі қысқа, – деп жауап беріпті. Осыны қалай түсінесіңдер?

2. Негізгі бөлім (6 мин)

Рольдік ойын.

Екі дос арасындағы сүйіспеншілікті бейнелеу

Жағдаяттан шығу:

- Саған досың өкпелі. Неге екенін білмейсің. 2 күн болды сені көрсе қашқақтайды. Сен не істейсің?
- Досың сенің жақсы көретін киіміңді күйдіріп алды. Қандай шешім қабылдар едің?
- Сенің жаңа досың бұрынғы досыңмен араласпауыңды өтінді. Өзімен ғана дос болғаныңды қалайды. Не істейсің?
- Досың сенің қымас ағаң сыйлаған сувениріңді ұнатып қалды. Қайта-қайта оны қызықтаумен болды. Қымас досың сұраса берер ме едің?

3**. Қорытынды** (2 мин): сабақты қорытындылау, кеңес беру.

Достықты қадірлей біліңдер. Досыңның кемшілігін кешіре біл. Достық сезім нұр құяды сезімге, досым үшін тойым дағы, төрім де. Қуаныштың ақ құсы боп самғаған, дос көңілдер шырқай берсін өмірде! Адам бойындағы барлық жақсы қасиеттер, адамгершілік нормалары, әлемнің татулығы – бәрі де осы достықтан бастау алады. Сол бастау сендердің бойларыңда қаланды деп сенемін!

Пайдалы сілтеме:

https://youtu.be/gH3zqZPR4EQ?si=BqIN4gX0HtWlpK6T

№ 9 САБАҚ. «ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТАН ҚОРҒАНУ: ҚОРҒАУ ӘДІСТЕРІН ЖӘНЕ КӨМЕККЕ ЖҮГІНУ ЕРЕЖЕЛЕРІН БІЛУ»

Сабақтың мақсаты: балалар қоғамда кездесіп отырған балаларға қатысты зорлық-зомбылық пен қатыгездіктің зияны мен салдары туралы түсінік беру, талқылау.

Негізгі міндеттері:

- бір-біріне мейірімді қарым-қатынасқа, жанашырлыққа, қайырымдылыққа тәрбиелеу;
- оқушыларға өзін тұлға ретінде құрметтеуге және айналасындағы адамдарды құрметтеуге негізделген белсенді өмірлік ұстанымды қалыптастыруға көмектесу.

Сабақтың барысы

1. **Кіріспе** (2 мин)

Әлемде қазіргі ең өзекті мәселелердің біріне айналып отырған – бұл жасөспірімдердің, балалардың зорлық-зомбылыққа ұшырауы. Барлық бала үйінде, мектепте және басқа да қоғамдық мекемелерде күнделікті қатыгездікпен және зорлық-зомбылықпен ұшырасып отырады. Зорлық-зомбылық адам ағзасына тікелей әсер ететінін, жаман әдеттерден бойларын аулақ ұстап, ондай әрекеттерге бармауға тәрбиелеу немесе ондай әрекеттерден сақтандыру адамгершілігі мол саналы азамат болып өсуіне ықпал жасау барлығымыздың міндетіміз.

2.Негізгі бөлім (6 мин)

Қалай зорлық-зомбылыққа душар болмау керек?

- Көшеде түнгі беймезгіл уақытта қалмауға тырысу, көшеде танымайтын адамдармен әңгімелеспеу және онымен қараңғы жерлерге, адамдар жоқ орындарға және т.б. жерлерге бармау.
- Үйде жалғыз болғанда, бөтен адамдарды үйге кіргізбеу керек.
- Бөтен біреудің машинасына отырмау, қыдырып жүргенде бөтен адамдардан тәтті, сыйлықтар алмау керектігін үйрету қажет.
- Көшенің қараңғы жерлерінен, көпшілік жүрмейтін саябақтар мен стадиондардан аулақ жүруге үйрету.

Қоғам үшін ең бастысы – тәуелсіздік, адам үшін бас бостандығы және уайым қайғысыз өмір. Оның кепілі – заңдылық. Тәуелсіздік төріміздің орын алған қоғамымыздағы ең басты құндылық – адам бостандығы. Адамның және адамзаттың құқықтары мен бас бостандықтарын қамтамасыз ету және қорғау – конституциялық заңдылықтың басты талабы.

Қазақстанда салауатты өмір салтына қол жеткізуде, денсаулықты сақтау мен нығайтудағы басты міндеттің бірі – бала құқығын қорғау, зорлық-зомбылыққа қарсы күрес жүргізу. Егер жалпы айтқанда зомбылықты физикалық қасірет көрсету әрекеті деп анықтауы болса, онда тұрмыстық зомбылықта осы әрекеттің бастауы мен айқындау нүктесі анық белгіленеді.

«Зорлық-зомбылықсыз және қатігездіксіз балалық шақ» ойыны

Оқушылар 4 топқа бөлінеді, «Зорлық-зомбылықсыз және қатігездіксіз балалық шақ» тақырыбында постермен жұмыс істеу.

Есте сақта!

- Полицияның, ата-аналардың, жақын туыстарының, көршілерінің, достарының телефондарын жатқа біліңіз;

- Әрқашан ұялы телефонды өзіңізбен бірге алып жүріңіз.

Бейнені қарау. Қатыгездік пен зорлық-зомбылық кезінде көмек сұрауға болатын орындар туралы ақпаратпен жадынамалар ресімдеу.

3. Қорытынды: сабақты қорытындылау.

Пайдалы сілтеме: https://youtu.be/a3IOUb8aFvI?si=lBpdAquO4py1lS6D

№ 10 САБАҚ. «АДАМНЫҢ ЖЕКЕ ШЕГАРАСЫН ҚОРҒАУДЫҢ НЕГІЗГІ ЕРЕЖЕЛЕРІ»

Сабақтың мақсаты: жеке шегара туралы түсінік беру, жеке шегараны қорғау ережелерімен таныстыру.

Негізгі міндеттері:

- жеке шегара бұзылуының кең таралған түрлеріне тоқталу;
- адамның жеке шегарасы: психологиялық, физикалық, эмоциялық түрлерін зерттеу;
- адам өзінің жеке шегарасын қалыптастыруда ұстану керек негізгі үш ережені анықтау.

Сабақтың барысы

1. Кіріспе (2 мин)

Жеке шегара әр адамға өзін жайлы ұстау үшін керек. Егер адам өзін жайсыз сезінсе, бұл кейін күйзеліске әкеп соқтыруы мүмкін. Мысалы, бейтаныс адам сізге сүйкеніп тұрса, рұқсатсыз қолыңыздан ұстаса, жаныңызға келіп отырса, көз алмай қарап тұрса немесе телефоныңыздағы хабарламаға көз салып оқып отырса, бұл сізге жайсыздық тудырады. Мұндай қылықтар жеке шегараны бұзуға жатады. Сонымен қатар, эмоциялық шегара деген де болады. Егер бейтаныс адам немесе жақыныңыз сізге ашуланып, дауыс көтерсе, ол да сіздің шегараңызды бұзғанға жатады. Себебі, бұл сізге жайсыздық тудырып тұр.

Жеке шегараны құру басқалардың сіздің өміріңізге араласпауына, өзіңізге сенімді болуыңызға көмектеседі. Бір сөзбен айтқанда, біздің эмоциялық, физикалық қауіпсіздігімізді қамтамасыз етеді. Кейбір адамның санасында «жеке шегара» деген ұғым жоқ. Мысалы, ол біреудің затын рұқсатсыз алады, сұрамайды. Ондай адамдарда жеке шегара бала күннен қалыптаспағандықтан, өзгелердің шегарасынан рұқсатсыз өте береді. Сондықтан өзгелердің де шегарасына құрметпен қарау керек.

Есте сақта!

- Ең алдымен, адам өзінің қалауын, қажеттілігін нақты білуі керек.
- Екіншіден, өз шегараларыңа сенімді болу.
- Біреу сізге ұнамайтын қағиданы ұсынса, өз шегараңызды қорғап, бас тарта білуіңіз керек.
- Өз шегараңыздан ұялмауыңыз керек.

Үшіншіден, көмек сұраудан қорықпау қажет.

2. **Негізгі бөлім**

Жеке шегаралардың түрлері:

Эмоциялық. Олар эмоциялық әл-ауқат пен психиканы қорғауға арналған. Мысалы, жақын адамдар сізбен моральдық тұрғыдан сөйлескенде сізді ренжітеді және сіз олардан бас тартуды сұрайсыз.

Физикалық. Сізге қандай физикалық өзара әрекеттесу ұнамайтынын анықтаңыз. Мысалы, сіз сәлемдесу кезінде басқалармен құшақтасуға ыңғайсыз данасыз және сіз мұны жасамауды сұрайсыз.

Жұмыс уақытында. Сіздің лауазымдық міндеттеріңізден тыс жүктемелерді, соның ішінде психологиялық жүктемелерді алмау.

Уақытша. Басқалардың сіздің уақытыңызды теріс пайдалануына жол бермеңіз. Сіз біреуге қазір бос емес екеніңізді айтқан сайын және кейінірек жауап берген сайын осындай шегараларды белгілейсіз.

Материалдық. Оларға сіздің меншігіңізге және жеке кеңістігіңізге қатысты ережелер кіреді. Мысалы, сіз үйде болмаған кезде басқалардың бөлмеңізге кіруіне немесе заттарыңызды алуына қарсысыз.

Жеке шегараларды қалай құруға болады?

Жеке шегараларды тиімді қорғау үшін келесі бірнеше ережелерді білу қажет:

1. Ең алдымен, түсіну керек: жеке шегараны қорғау – бұл біздің жеке жауапкершілігіміз. Адамдар бізбен өзімізге рұқсат еткендей әрекет етеді.

2. Қарапайым шын жүректен сұрау көбінесе ұзақ уәде пен қысымға қарағанда әлдеқайда тиімді жұмыс істейді. «Мейірімді болып, айқайламаңыз. Маған сенің айқайлағаның ұнамайды».

3. Алдыңғы келісімдерді тыныш еске түсіруге дайын болыңыз. Егер адам бір нәрсені ұмытып кетсе, ашуланбаңыз.

4. Агрессия әрқашан агрессияны тудырады. Егер сізге қарсы ауызша агрессия қолданылса, жанжалға түспеген жақсы.

Рольдік ойын.

Топтағы оқушылар адамның жеке шегаралары бұзылған жағдайлардың мысалдарын сахналайды және оларды қорғау жолдарын көрсетеді.

4. **Қорытынды:** сабақ тақырыбы бойынша жадынамалар тарату.

Пайдалы сілтеме:

https://www.youtube.com/live/H8OH6O90c8o?si=Te-ipkM6n3o2_1jo

«ЖЕКЕ ҚАУІПСІЗДІК» ТАҚЫРЫБЫНДАҒЫ САБАҚТАР

Барлығы **260** сабақ әзірленді (130 - қазақ тілінде, 130 – орыс тілінде):
- Мектепке дейінгі білім беру ұйымдары үшін - 20 сабақ;
- Орта білім беру және ТжКБ ұйымдары үшін-110 сабақ.

Оқу-ағарту Министрлігінің «Өркен» балалардың әл-ауқатын арттыру ұлттық ғылыми-практикалық институты» коммерциялық емес акционерлік қоғамы, «Жеке қауіпсіздік» сабақтары, 2024 ж. – **252 б.**

ҚҰРАСТЫРУШЫЛАР:

Ю. Овечкина – Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігінің Балалардың құқуктарын қорғау ктмитеті
Г. Балғабаева - «Өркен» КЕАҚ
Г. Сыздықова - «Өркен» КЕАҚ
С. Дауешова - Астана қ. «Әдістемелік орталық» МКҚК басшысы
Г. Бекетаева - Астана қаласының «Әдістемелік орталығы» МКҚК әдіскері
Ж. Байгозинова - Астана қ. «Әдістемелік орталық» МКҚК әдіскері
Г. Оразбекова - Астана қ. педагогі
С. Ақселеу - Астана қ. педагогі
Н.Некрасова – Маңғыстау облысының педагогі
Л. Карпушова – Маңғыстау облысының педагогі
В. Дробышева – Маңғыстау облысының педагогі

РЕДАКТОР

М.Мейрамбеков – «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, Педагогикалық шеберлік орталығы